

HERMANN HESSE'NİN "STEP KURDU" BAŞLIKLİ ESERİNDE ÇAĞ ELEŞTİRİSİ VE PSİKANALİZMİN İZLERİ

Bekir Zengin

Öz

Yeni Romantizmin en büyük temsilcilerinden biri olan Hermann Hesse, eserlerinde ortaya çıkan idil ortamından dolayı devamlı olarak çağına ve çağının problemlerine yabancı olmakla suçlanmıştır. Genel olarak eserlerine bakıldığında bu suçlamanın doğru olduğu gibi bir sonuç çıkarılabilir. Hiçbir tarihin verilmediği bu eserlerde eser kahramanları kendi dünyalarına kapanmış, kendini gerçekleştirme çabasında, kendi ülkülerinin peşinden giden kahramanlar olarak ortaya çıkarlar. Bireyin ön plana çıktığı bu eserler çağın gerçeklerini yansıtmaktan uzaktır. Ancak Hesse'nin Step Kurdu başlıklı romanı diğer eserlerinden farklıdır. Her ne kadar roman kahramanı Harry Haller, diğer eserlerinde olduğu gibi kendi dünyasında kendini arayan biri olarak ortaya konsa da eserde çağa yönelik eleştiriler bir leitmotif olarak ortaya çıkar. Diğer taraftan Hesse, yabancı olmadığı psikanalizi büyük bir ustalıkla eserin kurgu ögesi olarak romana entegre etme başarısını göstermektedir.

Anahtar Sözcükler

Escapism, Çağ Eleştirisi, Psikanaliz

The Traces of Psychoanalysis in Hesse's "Steppenwolf" and his Critics Towards the Age He Lived in..

Abstract

Hermann Hesse, who is one of the greatest representatives of the New Romanticism, deals with, in almost all of his works, the individual himself and the individual's trials to release himself. In all of his works, it is observed that there is an escape from the world which is full of contradictions and conflicts to a better world in which there is no problem or no conflict. Therefore, by his contemporaries Hesse was accused of being far from the realities and the historical facts of the actual world he lived in and was also considered to be a stranger to the age he lived in. Another distinctive quality of Hesse that he applied the psychoanalytic approach to his works after he himself had had the psychoanalytical treatment. Hesse's "Steppenwolf" is one of his greatest novels, for both it shows that Hesse was not a stranger to the world he lived in and it was written through the psychoanalytic approach. In this study, it has been aimed at both showing Hesse's critical approach toward his age in his "Steppenwolf" and his application of the psychoanalytic approach to the novel.

Key Words

Escapism, Age Criticism, Psychoanalysis

Giriş

Alman Edebiyatı içerisinde Yeni Romantizmin en büyük temsilcisi olarak kabul edilen Hermann Hesse'nin (1877-1962) sanatını belirleyen öğeler arasında doğa, Uzakdoğu ve Hint felsefesi ve bunlara bağlı olarak kendi yaşantıları birinci sırada gelir. Eserlerinde kahramanlarının iç dünyaları ve gelişimi, kendini gerçekleştirme ülküsü, yaşama anlam verebilme çabaları yoğun olarak işlenen konulardır.

1877 yılında Calw'da dünyaya gelen Hesse, babasının misyoner olmasından dolayı Uzakdoğu, Hint felsefesi ve yoğun bir Hıristiyan ruhunun hakim olduğu bir atmosfer içerisinde yetişir. Baba evindeki atmosferin yön verici ışığıyla edebiyat ve kültür dünyasına yönelen Hesse dünya edebiyatının büyükleriyle çocukluk yıllarında tanışır. Eve gelen misafirlerin anlattıkları Hindistan izlenimlerinden etkilenen Hesse, kendisinin yaptığı Uzakdoğu

gezisinde ise tabiatı bizzat keşfeder. Uzakdoğu insanın bozulmamışlığı ve el değmemiş doğa karşısında kendisini cennette hisseden yazar, Avrupalının bu cenneti çoktan kaybetmiş olduğuna inanır. (Aytaç, 1983-69)

Sıkı sıkıya bağlı olduğu Avrupa kültürünün 1. Dünya Savaşı ve sonrası bir çöküş içerisinde olduğunu tespit eden Hesse, savaş sonrası büyük bir kriz yaşar. Bunun sonucu toplumdan uzak, doğayla başbaşa bir yaşamı tercih eder. Bu tarz bir yaşantı onu toplumdan uzak, adeta toplumun kenarında bir yazar olarak nitelendirilmesine neden olur. Eserlerinde de bu durum belirgin bir şekilde göz önündedir. Bir çok eserinde konu hep Hint felsefesinin yansıması olarak, o bozulmamış doğa ortamlarında, ortaçağda cereyan eder. Tarih verilmeyen bu eserlerin çoğunda, marjinal bir yaşam biçimi çok belirgindir. Bunlar aslında Prof. Dr. Gürsel Aytaç'ın da belirlediği gibi, kaybolan cennet sonrası "cennetini içinde, ruhunda yaratmak zorunda" olduğunu hissetmesinin bir yansımasıdır. (Aytaç, 1983-69) Eserlerinin hemen hemen hepsi çok yoğun bir şekilde otobiyografik öğeler içerir. Eserlerini, Hesse'nin yaşamının evrelerini gösteren belgeler olarak nitelemek mümkündür. Yazar bunu kendisiyle, çevresiyle, yaşadığı dönemle bir hesaplaşma olarak görür. Bu eserlerde içine kapanmış birinin kendi yaşantıları ve çelişkileri, batmakta olan Avrupa kültür dünyasını kendi içinde yaşatan birinin yaşantıları aktarılır. Eserlerinde ortaya çıkan bu atmosfer nedeniyle, Hesse hep çağına uzak biri olarak görülmüş ve çağına yabancı olmakla suçlanmıştır. Ancak Hesse'nin burada ele alacağımız "Step Kurdu" başlıklı eseri bu eleştirileri yalanlayıcı niteliktedir. Hesse, bu eserinde hiç de çağına yabancı olmadığını göstermekte, bir aydın olarak görevini yerine getirirken, mevcut toplum değerlerinin yerine konmaya çalışılan ithal değerlere ve yaklaşan savaş tehlikesine karşı insanları uyarmaktadır. Eserde göze çarpan bir başka özellik ise, Hesse'nin psikanaliz yöntemini çok belirgin bir şekilde uygulamış olmasıdır. Biz de bu çalışmamızda eserde ortaya çıkan, çağ eleştirisini ve psikanaliz yönteminin uygulanışını ortaya koymak istiyoruz. Ancak, Hesse'nin çağa ve çağdaşlarına olan tutumunu biraz daha açmak istiyoruz.

1.Öznel Dünyaya Yöneliş Biçimi Olarak Eskapizm

Giriş bölümünde Hesse'nin eserlerinde içine kapanmış birinin kendi yaşantıları ve çelişkileri, toplumun kenarında doğa ortasında ve batmakta olan Avrupa kültür dünyasını içinde yaşatan birinin yaşantılarının yansıdığını belirtmiştik. Hesse'nin kendi çelişkilerini, bunalımlarını anlattığı bu eserlerini, Zeller bir itiraflar bütünü olarak görür:

"Ancak, çocukluk ve gençlik yıllarını bu anımsayış, 'güneşli, aydınlık bir geçmiş'le oynanan duygu yüklü bir oyun değildir yalnız; beri yandan, yaşantı ve deneyim dünyasının derinliklerine dalmayı ve bunların sanatsal dışavurumunu görev edinmiş bir yazarın yazınsal etkinliği en önemli bölümüdür. ... Hesse'nin yapıtlarının içeriğini kendini anlatım, kendini çözümleme, kendisiyle ve çevresiyle hesaplaşma çabası oluşturur; yazarın yapıtları, yüzyılımızın edebiyatında eşine az rastlanır biricik, büyük, insani olduğu kadar sanatsal bir itiraf niteliği taşır." (Zeller, 1977-8)

Zeller'in burada andığı "çevresiyle hesaplaşma çabalarını" aslında daha çok topluma yönelik anlamda değil de, bireysel anlamda, kendi içerisinde bir

hesaplaşma olarak yorumlamak daha doğru olur. Hesse, 1. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan durum karşısında eleştirilerini topluma iletmekten çok, kendi içine kapanarak, doğaya ve neredeyse fetiş objesi durumuna gelen kitap dünyasına kapanarak, kendi içinde bir hesaplaşma ve bunalımı içinde yaşama durumunu seçmiştir. Bu durum, eserlerinde, idil ortamında barışın hakim olduğu öznel bir dünya, marjinal hayat tarzına yönelme ve tarihsel gerçeklerden yüz çevirerek gerçeklikle temas etme korkusu olarak ortaya çıkar. (Berg, 1981-315) Böyle bir "çatışma ve çelişki dolu gerçek dünyadan, güzelleştirilmiş, hiçbir problemin olmadığı gerçek dışı bir dünyaya kaçış" (Best, 1973-147) edebiyat biliminde eskapizm (Eskapismus) olarak adlandırılmaktadır ve Hesse'nin bu tutumu edebiyat tarihlerinde bu akımla anılmaktadır. (Berg, 1981-315) Eserlerine baktığımız zaman bu durumun kesin bir biçimde doğru olduğu görülebilir: Narziss ve Goldmund, zamanı belli olmayan bir dönemde (büyük bir olasılıkla ortaçağda) bir manastırda bilim adamı ve sanatçı olarak kendini gerçekleştirme yolundadırlar, Siddharta, Hindistan'da Hint felsefesi ışığı altında hayatı anlama çabaları içindedir, Boncuk Oyunu'nda bir kültür ütopyası yaratma çabaları sezilir. Gerek Goldmund, gerekse Siddharta toplumdan uzak, marjinal bir yaşam tarzı süren, kendi içlerindeki ışığı arayan kahramanlardır. Bu eserlerde felsefe, kültür ve sanat kavramları yine bireysellik içerisinde kahramanların gelişimi çerçevesinde verilir. Doğa her zamanki gibi yine uzun uzun tasvirlerle baş köşeyi almaktadır. Hesse'nin eserlerinde tarihsel bilincin yok sayılması, Hesse'nin isteyerek seçtiği bir yöntemdir aslında ve Hesse bunu bilerek yöntemli bir şekilde eserlerinde işlemektedir. Büyük şehir yaşantısından kaçış, bilime, tekniğe ve toplumun kurumlarına ve çağın yaşanılan gerçeklerine mesafeli tavır Hesse'nin kendi yaşamının bir toplamıdır ve bunların yerine bireysel bir doğa ve kültür yaşantısı bilinçli bir şekilde alternatif olarak sunulur. Bu tutumun temelinde yatanlar ve eserde ortaya çıkan durum ise şu şekilde formüle edilmektedir:

"Bütün endüstriyel ve akılcılaştırılan toplumsallaşma biçimlerine karşı eseri karakterize eden sınırlamalarda, antikapitalist motiflerle birlikte, insan yaşamının bir ögesi olarak topsullaşmaya karşı direnmek, özneyi sosyo-tarihsel belirlenmişliğin bir olumsuzlaması olarak "kendi ayakları üzerinde durma"yı mümkün kılan stratejik bir deneme göze çarpar." (Berg, 1981-315)

Hesse, bu suçlamalara cevap olarak vermese de, kendisinin doğaya, el değmemişliğe olan ilgisini, eserlerinde hep bunlara yer vermesini, şu şekilde açıklar:

"Büyüleyici güçlü bir dille dağları, denizleri ve yeşil adaları sizlerle konuşuracaktım, evlerinizin ve kentlerinizin dışında ne renkli bir yaşamın akıp gittiğini, her gün çiçek açtığını ve bir pınar gibi kaynayıp coştüğünü görmeye zorlayacaktım sizleri. Başka ülkelerdeki savaşlar, moda, dedikodu, edebiyat ve güzel sanatlar konusunda, kentlerinizin önünde taht kurup ele avuca sığmaz dirimselliğini sergileyen ilkbahardan, köprülerinizin altında akıp giden sulardan, ormanlardan, içlerinden trenlerinizin geçtiği o canım çayrylardan daha çok şey bildiğiniz için utanç duymanıza çalışacaktım." (Zeller, 1977-64)

İçinde yaşadığı topluma bilinçli olarak belli bir mesafeden bakan Hesse, çağın getirmiş olduğu zorunlu yaşam biçimlerine hep alaycı bir şekilde yaklaşır. Kendisini bilinçli olarak bu toplumdaki ayıran yazar, bunun temelinde, o uzak doğulu el değmemişliği koyar. Politikanın, dayatılan zorunlu yaşam biçiminin, yaşamı çirkinleştiren başlıca etmenler olduğunun farkındadır. Bu tutumu bilerek ve isteyerek takındığı şu sözlerinde çok açıktır:

"Politik düşünce ve etkinlikler bakımından kirlenmemiş olmam doğaldır; çünkü elime hiç gazete almış değilim." (Zeller, 1977-57)

Hesse, politikayla, çağının sorunlarıyla ilgilenmediği şeklindeki suçlamalara başka bir vesile ile cevabı yine kendisi verir ve bu eleştirilerin haksız olduğunu savunur. Camenzind hakkında çalışan bir üniversite öğrencisine şunları yazar:

"Gerçi ben, Camenzind'deki bu biraz komik, münzevi yaşama saplanıp kalmadım, gelişim sürecinde zamanın sorunlarından hiç uzak tutmadım kendimi, beni politik açıdan yeren eleştirilenlerimin sandığı gibi fildişi bir kulede yaşamadım, ama sorunlarımın başta geleni ve bir önce çözüm isteyenini asla devlet, toplum ya da kilise değil, tek insan sorunu, kişilik sorunu, belli normlara sığdırılmış birkezliliğine birey sorunu oldu. (Zeller, 1977-66)

Hesse'nin "Step Kurdu" (1927) başlıklı eseri yukarıda sayılan tutumların, Hesse tarzı eskapizmin ortaya çıkardığı çelişkileri yansıtan, Hesse'nin savaşa, teknolojiye, savaş sonrası toplumun amerikanlaşma eğilimlerine bir tepki niteliğindeki itirazlarının açıkça yer aldığı, toplum eleştirisinin en yoğun görüldüğü eseridir.

2.Step Kurdu'nu Oluşturan Koşullar Ve Psikanalizle Tanışma

Hesse 1. Dünya Savaşının çıktığı günlerde İsviçre'dedir ve gönüllü olarak cepheye gitmek üzere başvurur. Ancak bu başvuru kabul edilmez. Fakat daha sonra Hesse, savaş tutsaklarına yardım amacıyla Bern'deki Alman elçiliğinde çalışmaya başlar. Burada esirlerin kültürel dünyalarına hitap edecek çalışmalar yapar ve esirler için kitaplık çalışmalarını düzenler. Bu iki tutum aslında birbiriyle çelişmektedir. Önce anavatanı için savaşa yanlısı Hesse bir tarafta, savaşın ne getireceğini, toplumu nasıl bir yıkıma götüreceğinin bilincinde olan Hesse öbür taraftadır. Ancak, bundan sonra Hesse, savaş karşıtı olarak mesleğinin gerektirdiği çalışmaları yapacaktır. Hesse savaşın yıkıcılığını bilir ve o günlerde savaş çığırkanlığı yapan meslektaşlarına karşı bir makale yayımlar. Makalesinde şunları yazar:

"Savaşın üstesinden gelmek dün olduğu gibi bugün de en soylu idealimiz ve Batı-Hristiyan zihniyetinin en başta gelen yükümlülüğüdür. Hayatın yaşanmaya değer olduğu, yaşama övgüler döşeyenlerin tümü bu dünyadan göçüp gitse bile bütün sanatların en son içeriği ve avuntusunu oluşturur. Sevginin nefretten, anlayışın öfkeden daha yüce, barışın savaştan daha soylu nitelik taşıdığını, bu mutsuz dünya savaşının, şimdiye kadar duyumsadığımızdan daha güçlü bir şekilde kafalarımızın içine kazınması gerekir, ..." (Zeller, 1977-96)

Onun savaş aleyhtarı yazıları toplumun büyük bir kesiminde ve savaş yanlısı aydın kesimi tarafından hoş karşılanmadı ve vatan haini olarak

suçlanmasına kadar dayandı. Yaşadığı bu deneyim, ileride göstereceğimiz gibi, Step Kurdu romanında da çağ eleştirisi bağlamında bazı bölümlerde işlenmiştir.

1916 yılı ve sonrası Hesse'nin hayatında değişim yıllarıdır. Gerek kendi özel sorunlarından, gerekse toplumun yönlendiği savaş yanlısı eğilim, Avrupa kültür geleneğinin çöküşe yönelmesi gibi nedenler, Hesse'de derin bir bunalıma yol açar. Bu bunalım onda toplumdaki kaçış olarak somutlaşır. İçine düştüğü durum karşısında hekimlerin bir yardımını göremeyen Hesse, sonuçta, Jung'un bir öğrencisi olan Dr. Lang'in yanında 60 seanslık bir psikanaliz tedavisi görür. Bu tedavi parçalanmış ben'in yeniden bir birliğini yakalama çabalarıdır. (Eike, 1982-111) Psikanalizle tanışma Hesse'de yeni ufuklar açar. Psikanaliz yönteminden öğrendiklerini edebiyat alanına taşır. O zaman kadar olan felsefi ve dinbilimsel yaklaşımın yerini psikanaliz alır:

"Bir zamanlar Dinbilim neyse, bugün bizim için psikoloji artık o'dur, fakat gerçekler her zaman aynı kalmaktadır" (Eike, 1982-112)

Hesse, bireyi bir de psikanaliz yöntemi ile yeniden kavrar. Her zaman için Hesse'nin düşüncesinin merkezinde yer alan birey, bu kapitalist iş dünyasının kısır döngüsünde ve yabancılaşma gibi bireyin farkında olmadan yaşamına giren olgularla başedemez ve doğal, ilkel yaşam biçimine yeniden dönüşün yolunu bulamaz. Birey, kendisini çevreleyen bu olgularla sarmalanmış bir şekilde kişilik, sorumluluk ve özgürlük gibi kavramlara ulaşma çabasıdadır. Bunu anlamak da, bireyin derin psikolojisini çözmekte yatar. (Eike, 1982-112) Hesse'nin kendisi de Sanatçı ve Psikanaliz başlıklı bir denemesinde psikanalizin işlevleri hakkında şunları söyler:

"Psikanalizden yararlanıp anımsamalardan, düşlerden ve çağrışımlardan yola koyularak bunların ruhsal temel nedenlerini saptama yolunda belli bir uzaklığı geride bırakan kişi, 'bilinçaltıyla daha içten bir ilişki' diye nitelenebilecek kalıcı bir kazanım elde etmiş sayılır. Bilinçli ve bilinçsiz arasında daha sıcak, daha verimli, daha coşkulu bir gidiş gelişi yaşar, normalde 'eşikaltı' konumda kalacak ve üzerinde durulmadan geçilen düşlerde ancak boy gösteren özlerin pek çoğunu gün ışığına taşıyacaktır." (Zeller, 1977-102)

Hesse'nin psikanaliz hakkındaki bu belirlemesi bize Freud'un teorisinin çıkış noktası olan şu cümlesini hatırlatmaktadır:

"Psikanaliz, sanat ediminde, gerçekleştirilememiş isteklerin teskin edilmesinin hedeflendiği bir eylem görür." (Leibfried, 1972-144)

Freud, teorisinin merkezine koyduğu bu görüşü, rüyalar teorisiyle birleştirmektedir. Rüyalar da gerçekleşmemiş isteklerin gerçekleştiği bir alandır. Ancak sanat eseriyle rüya arasındaki fark, sanat eserinin bütün gerçekleşmemiş istekleri olduğu gibi yansıtmayarak, toplum normlarının süzgecinden geçmesi ve estetik değerlere bağlı kalmasıdır. (Leibfried, 1972-144)

Hesse, psikanaliz tedavisinin faydasını görmüş ve kriz dönemini atlatabilmiştir. Ancak, verimli geçen, Demian ve Sidharta gibi büyük eserleri yazdığı bu dönemden sonra, 20'li yıllar Hesse'nin yeniden hastalandığı ve tekrar bir psikanaliz tedavisinden geçtiği yıllardır. Bu yılların ürünü şiirlerden oluşan "Bunalım" kitabı, tamamıyla bir günlük havasıdadır ve kendi iç dünyası hakkında çekinmeden bilgiler verdiği, kendisiyle hesaplaştığı bir eserdir.

"Bunalım" kitabı, aslında "Step Kurdu"nun çıkış noktası, dahası ilk belgeleridir. Bu şiirler daha sonra, nesire dönüşecek ve "Step Kurdu"nu oluşturacaktır. Bu şiirlerde Hesse, yukarıda belirttiğimiz gibi, hiç çekinmeden kendi hakkında çok açık sözlüdür ve her bunalımı burada ifadesini bulmuştur. Bu yıllarda 50 yaşına yaklaşan Hesse, bütün bu yaşadıklarını "Step Kurdu" romanına aktarmıştır. Bu yüzden birebir otobiyografik bilgilerle romanın örtüşmesi kaçınılmazdır ve eserde bu çok belirgindir. İçine düştüğü durumdan kurtulmak için yazmaktan başka çare bulamayan Hesse, bunu kendisi de Otto Hartman'a şöyle yazar:

*"hiç de iç açıcı olmayan bir işin önünde(ymişim) gibi,
çünkü üç yıldan beri
fiziksel ve ruhsal yalnızlaşmam
ve hastalanmamdan bu yana başka bir çıkış yolu göremedim
bu duruma kendi tasvirimi konu yapmaktan başka." (Probst, 1972-*

26)

Hesse, bu şiirlerde sık sık depresyonlardan, intihar düşüncelerinden bahseder. 45 Şiirden oluşan bu kitapçığı Fischer yayınevine gönderen Hesse, olumlu cevap alamaz, ancak 1928 yılında, yani "Step Kurdu" (1927) yayınlandıktan sonra, bu şiirler belirli bir sayıda basılmıştır. Step Kurdu işte bu şiirlerin nesir haline getirilmiş halidir.

Bu şiirler Step Kurdu'nun temelini oluşturur ve bazı şiirlerdeki sahneler, Step Kurdu'nda nesir olarak işlenir. Örneğin, "Step Kurdu"nda yer alan profesörün daveti sahnesi şiir kitabında şu şekildedir:

*"Beni akşam yemeğine davet etmişlerdi (...)
bu insanların duvarlarında
böyle aptalca resimler asılıydı,
Bir Goethe resmi ve başka sanat yapıtları
Bir de birisi piyano çalıyordu,
Güçlü, ama hiçbir şeyden haberi olmayan ellerle,
Kısacası, daha fazla dayanamadım
Ne yazık ki bu saygın eve.
Evin hanımına saygısızca bir şeyler söyledim,
Üzgün bir şekilde oradan ayrıldım, bir yerlerden kendime,
Piyano çalmayan ve sanatla ilgilenmeyen bir kız bulmak
için.(Probst, 1972-29)*

Bu ve buna benzer Hesse'nin kendi yaşamından yansıyan sahneler önce şiirlerde işlenmiş, daha sonra eserde nesir olarak yerini almıştır.

Step Kurdu, kişisel krizden yola çıkarak, Hesse'nin bunalımların yanısıra, bunalımlarının kaynağı olarak toplum eleştirisinin içiçe verildiği bir eser olarak, çok yankı yapmış ve Hesse'nin en çok ilgi çeken, en çok eleştirilen ve en çok yanlış anlaşılan eseri olmuştur. En baştan beri, "Step Kurdu"nu oluşturan şartları toparlamaya çalıştığımız bu çalışmamızda, eserdeki çağ eleştirisi ve psikanalizin izlerini göstermeden önce, eserin içeriği ve yapısı üzerinde durmanın yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

3.Eserin Olay Örgüsü ve Kurgusu

Eserin olay örgüsü aslında çok basittir. Harry isminde biri, bir şehre gelir (şehrin ismi verilmez) ve bir oda kiralar. Harry, eşinden ayrılmış, yalnız

yaşayan, kitap dünyasına dalmış ve bir gazetede köşe yazıları yazan biridir. Harry, şehirde bir gün eski bir tanıdık olan profesöre rastlar, onun davetini reddedemez. Ancak davette çıkan bir tartışma sonrası, kendini dışarı atan Harry, intihar etme düşüncesindedir. Ancak eve gitmek yerine, kendini bir barda bulur. Barda tanıştığı Hermine onunla ilgilenir ve onu günlük eğlence dünyasına çeker. Hermine sayesinde tanıdığı Pablo onu, maskeli balonun ardından, kendi büyümlü tiyatrosuna götürür, orada gülmeyi öğrenecektir. Fakat yaşadığı bu deneyimde başarısız olan Harry, oyunu yeniden oynama zorunluluğu ile başa döner.

Romadaki olaylar bu denli basitken, içerik ise çok karmaşıktır. Sosyopsikolojik incelemeler, psikolojik ruh tabloları ile eser karmaşık bir yapı arzeder. Eser iki ana bölümden oluşur. Birinci bölüm, yayımlayanın önsözüdür, ikinci bölüm ise buna bağlı olarak Harry Haller'in notlarını içerir. Harry Haller'in notları içerisinde ise, traktat olarak nitelenebilecek olan "step kurdu üzerine bir inceleme" başlıklı bir bölüm de yer alır. Notların geri kalan kısmı ise, maskeli balo ve büyümlü tiyatroya ayrılmıştır.

3.a. Yayımlayanın Önsözü

Eser yayımlayanın önsözü ile başlar. Yayımlayan Harry Haller'in oda kiraladığı bayanın yeğenidir. Harry Haller, bir gün haber bırakmadan ortadan kaybolduktan sonra geride bir takım notlar bırakır, bu notları ev sahibesinin yeğeni okuduktan sonra yayınlamaya karar verir. Yayınlarken, her ne kadar önsözün gerekli olup olmadığını tartışmaya açsa da, bir önsöz yazma gereği hisseder.

Bu bölümde ben-anlatıcı anlatım konumu seçilmiş ve anlatıcının bakış açısından Haller hakkında bilgiler verilmektedir. Her ne kadar anlatıcı, Haller'in notlarından yola çıksa da, anlatım konumunun özelliği gereği, anlatıcının yorumları ve çıkarımsamaları ön plandadır. Aslında bu kurgusal önsöz çok farklı işlevleri yerine getirmek üzere planlanmıştır. Önsözde Harry Haller hakkında, dış görünüşünün yanı sıra, onun iç dünyasını ortaya koyma anlamında çok ciddi bir girişimdir. Diğer taraftan Haller'in iç dünyasının analizine katkıda bulunmasından başka, okuyucuyu Harry Haller'in notlarına bir hazırlık niteliği taşır. Yani, o notlarda olacaklara, okuyucunun karşılaşacağı şeylere, Haller'in davranışlarına, onun iç dünyasından kaynaklanan davranışlarına karşı okuyucuya bir ön bilgi verme, bunları sezdirme işlevi yüklenmektedir. Ancak verilen bu bilgileri okuyucuyu yönlendirme anlamında bilgiler olarak yorumlamak daha doğru olur. Çünkü okuyucu buradan edindiği bilgiler ışığında Haller'in davranışlarını yorumlayarak, bu davranışları o kişiliğin normal davranışları olarak görebilecektir.

Yayıncı ilk satırlarda Haller'e Step Kurdu ismini takar. Haller de bu ismi kendisi için sık sık kullanmaktadır. Step kurdunun yalnız yaşayan biri olduğunu belirten yayıncı, daha onunla ilk karşılaşmasında Step Kurdunun dış dünyayla olan bağıntısının zayıflığını sezer ve onun toplumdan uzak biri olduğunu, ancak bu uzaklığı bilerek seçtiğini sezer:

"Bazı bazı kendi kendini nitelediği gibi gerçekten bir İstep Kurdu, bir yabancı, vahşi ve ürkek biri, hatta benimkinden ayrı bir dünyanın pek ürkek bir yaratığıydı. Ruh yapısının ve bahtının itisiyle nasıl derin bir yalnızlığa gömülmüş, alışmış olduğunu ve nasıl bilerek bu yalnızlığını kendi alınyazısı olarak kabullendiğini şüphesiz ancak

burada geride bıraktığı yazılarından öğrendim. Şu da var ki onu daha önceki bazı kısa karşılaşma ve konuşmalarla da bir ölçüde tanıyordum. Ve notlarından edindiğim portresinin, kişisel tanışıklığımızda beliren şüphesiz daha soluk, daha eksik olanına temelde uyduğunu gördüm." (S. 6)

Yayıncı, Haller'in bu yalnızlığının altında, onun topluma karşı takındığı tavrın izlerini belirler. İleride de göstereceğimiz gibi, burjuva dünyasını reddeden ve küçümseyen Haller'in tavırları bu satırlarda sezdirilir. Diğer taraftan Haller'in burjuva yaşam biçimini küçümsemesi ve reddetmesinin yanı sıra, bir çelişki olarak, aslında burjuva yaşam biçimini özlediği de saptanır. Aslında Haller, çocukluğundan beri bu dünyaya aşınadır ve içinde böyle bir yaşam biçiminin özlemini duyar. Daha eve ilk girişinde evin kokusunu derin derin içine çekerek, evin kokusunu, temizliğini ve düzenini öven Haller'in bu tutumunu ev sahibesi, yine Haller'in içindeki daha sonraki bölümlerde kendi ağzından duyacağımızı çelişkiyi ve özlemi ifade eder:

"Acaba niçin buranın güzel koktuğunu söyledi?" diye sordum.

Kimi vakit pek güzel sezişleri olan teyzem dedi ki: 'Bunu çok iyi biliyorum. Bizim burası temizlik, düzen, gönül okşayan ve namuslu bir yaşantı kokuyor. Bunu beğendi o. Buna artık alışık değilmiş, bundan yoksun kalmış gibi görünüyor.'" (S. 10-11)

Yayıncı, burjuva dünyasına hem özlem duyan, hem de nefret eden, Step Kurdu ile merdivenlerde karşılaştığında bu çelişkiyi onun kendi ağzından dinler. Burada Step Kurdu, bu düzene olan özlemini annesinin yaşamından, onun yanındaki anılarından yola çıkarak itiraf eder. (s. 21-22) Haller her ne kadar burjuva yaşamına olan özlemini dile getirirse de, burjuva düzenine olan küçümseyici tavrı da belirgindir. Burada görülen, hem burjuva evlerini, evlerdeki düzeni sevme ve hem de burjuva dünyasından nefret etme şeklindeki çelişik durumun açıklaması, Haller'in ruh yapısında yatmaktadır. Çocukluktan aşına olduğu bu düzenden yıllardır ayırılır. Ancak bu ayrılığı yine kendisi istemiş, toplum içinde yalnız yaşayan bir kimliğe bürünmüştür. Burada hastalıklı bir durum söz konusudur. Bunu yayıncı Haller'in yetişme tarzında ve ondaki sevgi eksikliğine bağlar (s. 16). Dahası insanları aslında sevmesine rağmen, Haller'in kendisine karşı duyduğu nefret bu satırlarda vurgulanır. Ancak bu insan sevgisi, kendisinden duyduğu nefretin etkisiyle, insanları da reddetmeye ulaşmıştır:

"Kişiliğini yok etmek yerine yalnızca kendi kendinden nefret etmeyi öğretmede başarı sağlanmıştı. Bu durumda kendi öz varlığına karşı, bu suçsuz ve soylu nesneye karşı yaşamı boyunca tüm imgeleme dehasını, düşünme yeteneğinin tün kudretini yöneltti. ... Çünkü 'İnsanları sev' buyruğu kendi öz varlığından tiksinişine kadar içine yerleşmişti ve bu durumda tüm yaşamı; insanın kendine sevgisi olmaksızın öteki insanları sevmesinin olanaksızlığına kendinden tiksinişinin aynı şey oluşuna ve bunun da sonunda tıpkı katı bir bencillik gibi aynı korkunç yalnızlık ve umutsuzluğu doğurduğuna bir örnekti." (S. 16-17)

Yayıncı da, Haller'in kendisine dıştan yönelecek bir sevginin bu yalnızlığı ve mevcut yaşam biçimini reddeden ruh halini bertaraf etmesinde yardımcı olacağı kanısı uyanır. Bu da bir iletişim sorununu göstermektedir.

"Yalnızlığına, suda yüzüşüne, kökünün sokulduğuna öyle bilerek inanmıştı ki, zaman zaman günlük şehirli işlerinden birinin görünüşü, örneğin büroya gidiş saatlarımdaki şaşmazlık ya da bir uşak ve tramvay biletçisinin bir sözü gerçekten ve her türlü küçümseme duygusundan uzak bir coşkunculuk verebilirdi ona. Önceleri bu bana pek gülünç ve abartmalı göründü; bir çeşit aylak-züppe hevesi, ciddi olmayan bir duyarlık. Fakat gitgide gördüm ki, gerçekte o kendi havasız uzayından, yabancılığından ve İstep Kurtluğundan sıyrılarak küçük burjuva dünyamızı iyiden iyiye beğeniyor, seviyordu; güvenilir ve sağlam olarak, kendisine uzak ve erişilmez olarak, kendisine yolları açılmamış yurt ve barış olarak." (S. 24)

Burada, Haller'in dış dünya ile bağlantısından kaynaklanan bir sorunmuş gibi görünse de, bu bağlantısızlığın temelinde onun entelektüel yapısı yer almaktadır. Yani aslında, tipik bir aydın-toplum çatışması yaşamaktadır.

Yayıncı önsözünde, bütün bu çelişkili, topluma uyum sağlayamamanın ardında Haller'in hasta biri olduğu yargısına ulaşır. Buradaki hastalık ileride de göreceğimiz gibi, topluma uyum sağlayamamanın değil, toplumu reddetmekten kaynaklanan, bilinçli olarak uyum sağlamak istememesinin bir açıklamasıdır. Onu hasta eden zaten çağın zihniyeti ve Haller'in entelektüel yapısından kaynaklanan, onun toplumun üstünde, daha donanımlı biri olmasından kaynaklanır.

"... evet seziyordum ki bu adam hastadır; şu ya da bu biçimde, akıl, ruh ya da karakter hastası. Ve buna karşı kendimi bir sağlığının içgüdüsiyle savunuyordum. Bu savunma zamanla, yalnızlığını ve içten ölüşünü gördüğüm bu çok ve sürekli acı çeken kişiye karşı duyduğum derin acıma sonucu yerini sempatiye bıraktı. Bu dönemde giderek daha çok anladım ki bu acının hastalığı yaradılışındaki herhangi bir eksiklikten ileri gelmemekte, tersine yalnızca yetenek ve güçlerinin büyük zenginliğinin bir uyuma ulaşamamış olmasına dayanmaktadır." (S. 15)

Bu cümlelerden de anlaşıldığı gibi, Haller kendi içinde de uyuma ulaşamamıştır ve traktat bölümünde tüm ayrıntılarıyla göreceğimiz gibi kendi içindeki uyumsuzluğun temelinde içindeki kutupluluktan kaynaklanan öğeler bulunmaktadır.

Haller'in eleştirisinden nasibini alanlar yalnızca burjuva düzeninin dayattığı yaşam biçimi değildir. Döneminin düşünce tarzı, bilim adamlarının kuruntulu, ama Haller'e göre içeriksiz ve yapmacık tavırları da Haller'i bu yaşam tarzından nefret ettiren bir başka konudur. Aslında bilim adamı örneğiyle yapılan bu eleştiri tüm çağa ve kültür dünyasındaki giderek artan yozlaşmaya yönelik bir eleştiridir. Yayıncı, bilim adamları hakkında, İstep Kurdu'nu götürdüğü bir konferansta Haller'le göz göze geldiğinde, onun bakışlarında şunları okur:

"Konuşmasının başında dinleyicileri öven sözler söyleyip de çok sayıda gelmiş olmaları nedeniyle onlara teşekkür ettiğinde İstep Kurdu bana pek kısa bir bakış fırlattı, bu sözler ve konuşmacının tüm şahsı hakkında bir eleştiri bakışı. Ah, unutulmaz, korkunç bir bakış ki, bunun anlamı üzerine mükemmel bir kitap yazılabilir! Bu bakış yalnızca

konferansçıyı eleştirmiyor ve onu gerçi yumuşak fakat karşı durulmaz alayıyla yok etmiyordu. Bu kadarı azdı. ... Korkunç ışığıyla yalnızca kurumlu konferansçının şahsını aydınlatmıyor, yalnızca o andaki durumla, dinleyicilerin umutları ve ruh halleriyle, ilan edilen konferansın az çok kurum taslayan başlığıyla alay edip bunları haklamıyordu. Hayır, İstep Kurdu'nun bakışı tüm çağımıza, durmak bilmeyen tüm sözde didinmelere, tüm çabalamalara, tüm kurum taslamalara, kendini beğenmiş, yüzeyde kalmış tinselliğin tüm üstünkörü oyununa yönelip tümünün içine işliyordu. Ah, yazık ki bu bakış daha da derinlere, çağımızın, tinselliğimizin ve kültürümüzün eksiklik ve umutsuzluklarının çok daha ötelere uzanıyordu. Tüm insanlığın yüreğine değin giriyordu, tek bir saniye içinde bir düşünürün, belki bir bilen insan yaşamının saygınlığı, anlamı karşısındaki kuşkusunu açıklıkla anlatıyordu kısaca. Bu bakış: 'Bak, böyle maymunların biz!' diyordu, 'Bak, insan budur işte!' Ve insan usunun tüm ünü, tüm kavrayışı, elde ettiği tüm yenilikler, insandaki yücelme, büyüklük ve sürüp gitme atılımlarının tümü paramparça oluyordu, hepsi bir soytarılıktı!" (S. 13-14)

Yayıncının Haller'in bakışından çıkardığı bu düşünceler, olimpik anlatıcının kahramanın aklından geçenleri okuması gibi bir işlev yüklenmektedir. Daha yeni tanıdığı, hakkında çok şey bilmediği birinin aklından geçenleri bu denli açık ve net okumasının biricik nedeni, eserin ilerleyen bölümlerinde, Haller'in yaşadıklarının, uyumsuzluklarının, çağa bakış tarzının önceden okuyucuya sezdirilmesidir. Notlarda ısrarla üzerinde durulan konu, Haller'in uyumsuzluğu, onun çağa başka türlü bakış açısıdır ve buradan hareketle, eserde ortaya çıkan Haller'in davranışlarının bir taraftan rasyonalize edilmesi, diğer taraftan ise, okuyucunun Haller'i gerçekten uyumsuz, ruh hastası olarak görmesine yardımcı olacak öğelerdir. Diğer taraftan, bu bakış tarzına sahip birinin, toplumdaki normal kişilerden farklı olacağı sezdirilir ve sonra da bu farklılıklar açıklanır. Burada, Haller hakkında bilgiler de yer alır. Bunlar yine yayıncının çıkarımsamaları olup, doğru bilgileri içermektedir. Daha sonra da öğreneceğimiz gibi, Haller, "bir fikir ve kitap adamı"dır ve "pratik bir meslekle" uğraşmamaktadır. (s. 17) Yayıncı, Haller'in eve taşındığı ilk günde eşya olarak sadece kitap getirdiğini belirtir. Bu onun entelektüel yapısının ilk habercisidir. Daha sonraları, bir gün gizlice Haller'in odasına giren yayıncı, odayı tarif ederken, masa üstünde açık duran kitaplardan, duvarda zaman zaman değişen resimlerden bahseder. Haller, postadan devamlı kitap paketleri almaktadır ve kütüphaneden eve kitap taşımaktadır. Bu kitap düşkünlüğü yine Haller ile Hesse arasındaki en büyük benzerliklerden biridir. Hesse de toplumdan uzak dünyasında, kitaplar arasında yaşamakta, mutluluğu kitaplarda aramaktadır. Bu yüzden Hesse, çağın en büyük kitap okurları arasında yer alır ve bunun sonucu olarak da, kitap eleştirmeni olarak da ün yapmıştır. Eserde daha sonraki bölümlerde Haller'in kendi ağzından bir gazetede yazar olduğunu öğreniriz. Mesleği terk etmesinin nedeni de yine çağın hakim zihniyetine ayak uydurmaması, gazetenin, toplumun istediklerini yazmamasıdır.

Yayıncı, Haller hakkında gerek iç dünyasına ilişkin, gerekse dış görünüşle ilişkin bu bilgileri verdikten sonra, yine kendisi bir başka konu atar

ortaya: intihar. Bu konu eser için de çok önemlidir. Daha önce değindiğimiz gibi, Hesse, geçirdiği bunalım dolu yıllarda sık sık intiharı düşünmüş, fakat intihar etmemiştir. Yayıncı da, Haller hakkındaki düşüncelerinden yola çıkarak, onun ortadan kaybolmasından sonra, intihar edebileceği düşüncesini ortaya atar.

"Eh, yeterince çene çaldık. İstep Kurdu'nun intihar eden bir kimse hayatı yaşadığını göstermek için daha fazla bilgilere, tasvirlere gerek yok." (S. 29)

Bu ileride de göstereceğimiz gibi, Haller'in zihninden hiç de eksik olmayan bir düşüncedir. Ancak, yayıncı, yukarıdaki satırlardan hemen sonra onun intihar etmediği kanısını ön plana çıkarır ve bu fikri desteklemeye çalışır.

"Hayır, onun intihar etmediği kanısındayım. O yaşıyor daha; bir yerlerde yorgun bacaklarıyla yabancı evlerin merdivenlerini çıkıp iniyor; bir yerlerde silinip parlatılmış parke döşemelerden, temiz bakılmış süs çamplarından gözlerini ayırmıyor; gündüzleri kütüphanelerde oturuyor, ya da kiralanmış kanepelerde uzanıyor; pencere arkalarındaki dünyanın ve insanların yaşadığını işitiyor, kendisininse dışarıda kaldığını biliyor. Fakat intihar etmiyor. Çünkü içindeki inan kalıntısı ona bu acıyı, yüreğindeki bu korkunç acıyı sonuna kadar tatmak zorunda olduğunu ve bu acıdan öleceğini söylüyor." (S. 30)

Haller'in intihar edip etmemiş olduğu, açık sonla biten roman için, yorum açısından önemlidir. İntihar düşüncelerinin çok yoğun biçimde işlendiği, İstep Kurdu'nun notlarından sonra, onun ortadan kaybolması, ve son satırlardaki, ölümsüz olarak adlandırdığı kişilerden "Mozart beni bekliyor" cümlesi açık bir cümledir. Ya ölümsüzler olarak adlandırdığı kişilere ulaşacak ki, bu ölümle mümkündür veya yine son satırlardaki, "oyunu yeniden oynamak zorunda" şeklindeki yine açık bırakılan cümledeki gibi, hayata geri dönecek, her şeyi yeniden yaşayacaktır. Ancak, onun intihar etmediği yönündeki düşünceler daha ağır basmaktadır.

Son olarak notlar hakkındaki yorumunu görmekteyiz yayıncının. Haller'in notlarını büyük bir olasılıkla hayal ürünü olduğu yönündedir bu yorum.

"Haller'in notlarında anlatılan olayların gerçeklik derecesini incelemek benim için olanaksızdı. Şüphem yok ki, büyük bir kısmı hayal ürünüdür; ama isteyerek yapılan uydurmalar anlamında değil, daha çok içte yaşanmış ruhsal olguları görünür olaylar kılığında canlandıran bir üslup denemesi anlamında. Haller'in hayal ürünlerindeki kısmen pek uydurma olaylar belki de onun buradaki oturmasının son zamanlarıyla ilgilidir. Ve bunlara bir kısım gerçek ve yaşanmış yüzeysel olayların da temel teşkil ettiğinden şüphe etmiyorum." (s. 29)

Bu açıklamalar, aslında, Hesse'nin getirmiş olduğu ve eserin yorumuna ışık tutacak açıklamalardır. Bu açıklama, bir taraftan bizim psikanaliz açısından yaklaşımımızı kolaylaştırırken, diğer taraftan da, eserde anlatılanların bir çoğunun aslında hiç olmadığını, tamamen Haller'in hayal gücünden kaynaklanan durumlar olduğunu sezdirenen ifadeler olarak göze çarpar.

Yayıncı, son olarak, Haller'i tanımamış olsaydı bu notları aslında deli saçması olarak, bir tarafa fırlatacağını söyler. (s. 31) Ancak başka bir gözle ele

aldığı notlar konusundaki bu görüşü, Haller'i tanıdığı için başka bir yönde değerlendirebilir. Bunlarda çağın hastalığını, çağın belgesini görür:

"Onlarda yalnızca tek bir kişinin, zavallı bir akıl hastasının patolojik düşlerini görseydim herkese duyurmaktan çekinirdim onları. Ne var ki ben bunlarda daha fazla bir şey görüyorum; çağın bir belgesini. Çünkü bugün biliyorum ki Haller'in ruh hastalığı bir tek kişinin kaçıklığı değil, fakat zamanın kendisinin hastalığıdır; Haller'in içinde bulunduğu kuşağın sinir hastalığı. Hiç de yalnız zayıf ve bayağı bireylerin değil, özellikle daha çok güçlülerin, en bilinçlilerin, en beceriklilerin tutulmuş gibi göründükleri sinir hastalığı." (S. 31)

Buraya kadar, yayıncının notlarını gözden geçirirsek elde edilen bilgileri şöyle sıralayabiliriz.

Haller, yalnız yaşayan, entelektüel bir yapıya sahip ve bu yüzden çağına ters düşen, hastalıklı denebilecek bir yalnızlık ve hayat biçimi süren biridir. Çağa mesafeli yaklaşmakta, çağının aydınlarının görüşlerini paylaşmamaktadır. Zamanının hakim düşüncesinin getirdiği yıkımı önceden gören biridir o. Geride bıraktığı notlar, hastalıklı birinin notları gibi görünse de, çağın bir belgesi niteliğinde, çağın eleştiren bir tavır içerisindedir. Bu önsözde ortaya çıkan, Haller'in iç dünyasının analizi ve ulaşılan sonuç olarak, onun bilim adamı ve hastalıklı yapısı arasındaki gidip gelmeler, burjuva dünyasına yönelik eleştirel bakış ve intihar gibi ana konular eser boyunca bir leitmotiv olarak tekrar karşımıza çıkacaktır. Burada bu konu hakkında verilen ön bilgiler, Haller'in notlarında daha da ayrıntılı olarak işlenecektir. Bu açıdan, bu önsöz, okuyucuyu yönlendiren, ona bir önyargı veren bir bölüm olarak göze çarpmaktadır.

3.b. Traktat

Yayımlayanın önsözünün ardından "Harry Haller'in Notları" başlıklı bölüm yer alır. Bu bölüm, Haller'den kalan notları içermektedir. Notların içerisinde ise "İstep Kurdu Üzerine İnceleme" başlıklı bir bölüm yer almaktadır. Haller'in bir gece önünde yürüyen bir satıcıdan aldığı belirtilen bu bölüm "bir zamanlar İstep Kurdu diye anılan Harry adında biri vardı" (s. 57) şeklinde masallara özgü bir ifadeyle başlar. Bu notlar aslında tam bir bilimsel inceleme (traktat) niteliği taşımaktadır. Bu bölümde, Harry'nin iç dünyasının bir çözümlemesi, bununla bağlantılı olarak da, burjuva dünyasına olan çelişkili tutumu, burjuvaya bakışı, intiharın bilimsel açıklaması ve yine intiharla yaşam arasındaki gidip-gelmeler ayrıntılı olarak işlenir. Çalışmamızın başlangıcında belirttiğimiz gibi, şiirlerin nesir haline getirilmesiyle ortaya çıkan Step Kurdu romanı, içerdiği, şiir, traktat, kurgusal bir yayımlayanın önsözü gibi romana eklenen, romana özgü olmayan biçimlerle, bize romantik roman kavramını çağrıştırmaktadır.

Romanda ortaya çıkan, Haller'in duvarda yanıp sönen ve kendisine bir takım mesajlar veren ışıklar ve gece yarısı "İstep Kurdu Üzerine İnceleme" başlıklı kitapçığı satın aldığı omuzunda ucunda bir levha bulunan sopa taşıyan adam görmesi gibi sahneler, halüsinasyonla gerçek arasında bir durum yaratmaktadır. Her ne kadar Haller'in ruh hastası olduğu sezdirilse de, bütün bunlar bize kurmaca içerisinde kurmacayı çağrıştırmaktadır ve bu bölümün yazarının da Haller olduğu kanısını uyandırmaktadır.

İnceleme kendi üzerinde bir belirlemeyle başlar: Haller, yukarda kendi notlarında da gösterdiğimiz gibi, "kendi öz varlığından ve yaşantısından memnun" biri değildir ve memnun olmayı da öğrenemez (s. 57). Belirlediği ikinci özellik ise, tüm romana hakim olan, yön veren, kişilik çatışmasıdır ve bunu bir kurt ve bir insan olarak somutlaştırır. İnsan içindeki eğilimleri kutupluluk ilkesinden yola çıkarak iyi yönlerini insan, kötü yönlerini ise kurt olarak niteleyerek başlar işe.

"Şu halde İstep Kurdu'nun biri insaninkine, öteki kurdunkine uygun iki doğası vardı, bu onun yazgısıydı, ve bu, pek öyle olağanüstü ve seyrek görülen bir yazgı da değildi belki de." (S. 58)

Harry'nin kendisinin belirlediği ve bu bölümde de ortaya çıkan kutupluluk, insan özellikleriyle kurt benzetmesi altındaki davranışlar, bütün roman boyunca birbiriyle çatışma halindedir. Bütün davranışlar, her iki kişiliğin çatışmasına sahne olacak, biri diğerini devamlı engellemeye çalışacaktır. Harry'nin problemi de burada yatmaktadır. Harry, içindeki, özgürlüğü seven, yabancı, dizgin altına alamadığı davranışlarını kurt özelliğine bağlarken, diğer taraftan iyi taraflarını da insan davranışları adı altında toplar. Harry'nin bir başka özelliği, sanatla ilgilenmesi, insanlık ülküleri besleyen, Mozart dinleyen, şiir okuyan bir tarafı olmasıdır. Onun bu yönü, entelektüel yönünü yansıtır. Bu özellikleriyle Harry, kendini sanatçılarla kıyaslar. Sanatçıların da aynı ikilemi yaşadığını saptar ve kendisiyle sanatçılar arasında bir bağ kurar:

"Birçok sanatçılar özellikle bu türdendirler. Bu kişilerin hepsi iki ruha, iki doğaya sahiptirler. İçlerinde tanrısal olanla şeytana özgü olan şey, anlayla ilintili olanla babayla ilintili olan kan, mutluluk duyma yeteneğiyle açığı çekme yeteneği aynı biçimde düşmanca karışık şekilde yan yana ve iç içe vardır... Bu çeşit insanlar arasında, belki de tüm insan yaşamı sadece ağır bir yanılma, ilk ananın zorlu ve başarısız bir erkeğin doğuruşu, doğanın kaba ve korkunç derecede başarısız bir girişimi olduğu şeklinde tehlikeli, dehşet verici düşünce meydana gelmiştir" (S. 62-64)

Tarihte bir çok sanatçı ve yazarın, toplum-sanatçı çatışmasını yaşadığını, sanatçı kişiliklerinden ve düşüncelerinden ödün vermeden, çok zor şartlar altında yaşamlarını sürdürdüklerini düşünürsek, Harry'nin de roman boyunca gördüğümüz gibi, bu çelişkilerinden ortaya çıkan yaşam biçimi acı çekme sahnesi olarak biçimlenmekte ve hayatı başaramayanlar tarafında yerini almaktadır. Sanatçının iç dünyasının çözümlenmesi anlamındaki bu yaklaşım Freud'un sanatçı kavramı ile ilintilendirilerek, sanat eserinin ortaya çıkış sürecini Freud gibi yorumlanmakta, eserlerin aslında sanatçıların iç dünyalarındaki problemler yumağının çözüm bulduğu, yansıdığı eserler olarak görülmektedir:

"Yaşamları pek dalgalı olan bu insanlar arada bir seyrek mutluluk anlarında öyle kuvvetliyi ve anlatılmaz derecede güzeli yaşarlar, bir anlık mutluluğun köpüğü acılar denizinin üstünü aşarak o denli yüksek ve göz kamaştırıcı biçimde fişkirir ki, bu alev alev parlayan kısa mutluluk ışıklar saçarak başkalarını da etkiler ve büyüler. Tüm o sanat yapıtları acılar denizinin üstünde eşsiz ve geçici mutluluk köpüğü olarak meydana gelir; ..." (S. 63)

Sanatçı kavramına getirilen bu açıklamalar, Harry'nin sanatçı yönünü vurgulamak amacını gütmektedir. Sanatçı kişiliğinin vurgulanmasıyla, bu incelemede bir sonraki konu olan "yalnızlık" konusuyla bağlantı kurulmaktadır. Onun, toplum içerisinde yalnız kalmasının nedenleri, toplumla aynı düşünceyi paylaşmaması, entelektüel yapısının gereği olarak, savaşa karşı mücadele etmesi, toplum yaşamına hakim olan öğeleri benimsememesidir. Kaybolmakta olan kültür toplumu onu fazlasıyla üzmemekte, yeni gelişen toplumsal eğilimlere cephe alırken, toplumdan kendisini soyutlaması kaçınılmaz olmaktadır. Harry'nin özgürlük olarak gördüğü şey, toplumun moda olarak gördüğü ve giderek yaygınlaşan yaşam biçimine uyum sağlamaması, dahası özgürlüğünü koruma anlamında bu yaşam biçimine karşı cephe almasıdır. Ancak bu cephe alma sonunda büsbütün hastalıklı bir yalnızlığa dönüşür.

"Amacına ulaşıyordu, gitgide bağımsızlığı artıyordu, ona emir veren kimse yoktu, kimseye uymak zorunda değildi, ... Ne var ki ulaştığı özgürlüğün ortasında Harry özgürlüğünün ölüm olduğunu, yalnızlık içinde bulunduğunu, dünyanın kendisini korkunç şekilde rahat bıraktığını, insanlarla artık ilişkisi bulunmadığını, hatta kendisinin kendi nefesine karşı ilişkisi kalmadığını, ilişkisizliğin ve yalnızlığın sürekli olarak azalan havasında yavaş yavaş boğulmakta olduğunu birdenbire fark etti." (S. 66)

Bilerek seçtiği yalnızlığın sonucu toplumun kenarında biri olarak, zaman zaman yaşama uyum sağlama çabaları ortaya çıkar. Romanın konusu da zaten bunun üstüne kurulmuştur ve daha önceki denemeleri gibi bu deneme de başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

Notlarda Harry'nin içindeki iki kişilik, sanatçı kişiliği ve yalnızlığının ardından işlenen bir başka konu, intihar konusudur. Uyumsuzluğun ve yalnızlığın sonucu olarak görülmektedir intihar. Yayımlayanın önsözünde de gösterdiğimiz gibi, intihar orada da bir olasılık olarak gösterilir, Harry'nin intihar edebileceği iddiası ardından, onun intihar etmediği yöndeki yayımcının görüşü verilir. Bu romanın sonucu konusundaki belirsizlikleri daha da şüpheli hale getirir. Notlarda da, Harry'nin "kendisini intihar edenlerden" saydığı görüşünün ardından, intihar konusu derinlemesine işlenir. İntihar edenlerin psikolojisi göz önüne serilirken, Harry'nin de bu gruba girip girmediği tartışılır. Bu incelemelerden sonra Harry'nin, ellinci doğum gününü intihar edebileceği gün olarak belirlediğinden bahsedilir. Ancak, durum o gün geldiğinde yeniden gözden geçirilecektir:

"Kendi kendisiyle vardığı anlaşmaya göre o gün zorunluluk halinde baş vurulacak çıkış kapısını kullanıp kullanmamakta serbest olmalıydı; bunu o günkü keyfi kararlaştıracaktı." (s. 71)

Haller'in kendi notlarında da, ellinci yaş gününün intihar günü olarak seçildiği tekrar belirtilmektedir ve intihar yöntemi de bir yazar örnek alınarak yapılacaktır: Adalbert Stifter gibi, usturayla intihar düşüncesi ağır basmaktadır (s. 35). Ancak romanın sonunda, intihar edip etmediği konusunda bir bilgi bulunmaz, sadece oyunu yeniden oynaması gerektiği belirtilir.

Romanın odak konularından biri olan "burjuva" kavramı bu bölümde yine, Harry'nin durumuyla karşılaştırılarak verilir. Harry'nin dışladığı burjuva insanın özellikleri ve yaşam biçimi irdelenir:

"... Tanrı tutkusu yerine vicdan dinginliği elde eder, zevk yerine hoşnutsuluk, özgürlük yerine rahatlık, öldürücü ateş yerine tatlı bir ısı. Bu nedenle burjuva, doğası uyarınca yaşama içgüdüsi zayıf, ürkek, nefisini fedadan korkar, kolay idare edilir bir yaratıktır." (s. 75)

Burjuva insanının bu bencil, tepkisiz yaşamı Harry'nin sanatçı dünyasına uymayan bir durumdur. Özellikle, yaklaşan savaşı sezen Harry, durumun farkında olmayan burjuva dünyasını yerden yere vurur. Ancak, bütün bu eleştirilere rağmen, Harry'nin kendisini sarmalayan bu dünyadan, kendini çekip kurtarmak yerine, burjuvaya karşı, burjuva değerleri içinde yaşaması çelişki yaratan bir noktadır. Bu da Harry'nin içindeki ikilemlerden yalnızca biri olarak ortaya konulmaktadır:

"Bununla birlikte bazı bakımlardan tastamam burjuva gibi yaşıyordu. Bankada parası vardı, yoksul akrabalarına yardım ediyordu, gerçi özensiz fakat kibar ve göze batmaz biçimde giyiniyordu. Polisle, vergi dairesiyle ve benzer güçlerle barış içinde yaşamaya bakıyordu." (s. 72)

Notlarda Harry'nin konumuyla karşılaştırılarak verilen bu çelişkili durumların ardından, hayata bağlanma olanağı olarak "mizah" incelemeye alınan bir başka konudur. Mizah, Harry'nin yaşamındaki çelişkileri aşması konusunda bir araç olarak gösterilir:

"Dünyada, dünya değilmiş gibi yaşamak; kanuna uymak, fakat aynı zamanda onun üstüne çıkmak, 'sahibi değilmişçesine' sahip olmak, yapılan şey bir feragat değilmişçesine vazgeçmek... Yüksek bir hayat felsefesinin tüm bu sevilen, çok kez formüle edilmiş istekleri yalnız mizah gerçekleştirmeğe muktedirdir." (s. 78-79)

Bu bize İkinci Dünya Savaşı sonrası savaşın yıkıcılığını bütün eserlerinde ana konu olarak işleyen Heinrich Böll'ün mizah kavramını hatırlatmaktadır:

"Üstelik günümüzün insanları, şimdiye kadarki bütün yok oluş düşlerini zararsız kabuslara dönüştüren yeni bir tehlikeyle karşı karşıyadır: Atom bombaları taşıyan ve dünyanın çevresinde dönüp istenilen yerde yükünü boşaltabilen uydular bir hayal olmaktan çıkmış bulunuyor ... Yukarıda sözü geçen tehdit ve tehlike karşısında canına kıymaya kalkışmayacakların yapacağı iki şey var: Ya örneğin bir saatin aralıksız tık taklarının çevreye yayacağı gibi sersemci bir iyimserliği sırtını dayayarak, otamatlara benzeyen bir yaşamı sürdürmek ya da hiç değilse zaman zaman varlığını büyük görme duygusundan kendini kurtarmaya yetecek birazcık mizahı elde bulundurmak." (Böll, 1984-52)

Aslında Harry için de bu iki olasılık söz konusudur. Ancak Harry her iki olasılığı da yaşayamaz. Yukarıda yaptığımız alıntı aslında iki anlamda yorumlanabilir. Birincisi, ironik olarak, zaten Harry istemese de içinde yaşadığı toplumun kurallarına uymakta ve onun sunduğu olanaklardan yararlanmaktadır. Bu anlamda "içinde yaşadığı dünyayı dünya değilmiş" gibi yaşamaktadır zaten. Diğer anlamda ise, her ne kadar kurallarına göre yaşadığı bu topluma mesafe koyamaz, yukarıdan bakamaz. Harry'yi bundan alıkoyan onun entelektüel yapısıdır. Mizah yoluyla, yaşamın üstesinden gelme yeteneği Harry'de yoktur.

Harry'nin yaşadığı bütün bu çelişkilerin kaynağı da budur. Bölümün sonunda da gösterildiği gibi, Harry'nin yanılgıları sonucu, kendini analiz edememesi, kendini tam anlayamaması problemlerinin odak noktasıdır. Bir çok konuda Harry'nin yanılgısı, ve birçok konunun aslında sanrıdan ibaret olduğu şu cümlelerde ifadesini bulur:

"Fakat kendi 'kurd'una karşıt olarak içinde 'insan' adını verdiği şey büyük ölçüde o burjuva anlaşmasının orta 'insan'ından başka bir şey değildir" (s. 89)

Bütün bu çelişkilerin çözümü kendini tanımaktan geçecektir. Harry'nin kendisiyle yüzleşmesi gerekmektedir.

"Sevgide ve nefrette burjuva dünyasıyla olan ilişkisi duygunluğunu kaybedecek ve bu dünyaya bağlılığının bir ayıp olarak sürekli biçimde kendisine ezinç vermesi sona erecektir.

Buna ulaşmak ya da belki sonunda evrene sıçramaya da cesaret edebilmek için böyle bir İstep Kurdu bir kez kendi nefsiyle karşı karşıya getirilmek zorundadır, kendi ruhundaki kargaşanın derinlerine bakmağa ve kendi öz varlığının tam bilincine varmağa mecburdur." (s.79)

Yukarıdaki cümleler, Harry'nin kendisini tanıma yolunda, ileride göreceğimiz "büyülü tiyatro" yaşantılarının bir habercisidir. Çalışmamızın "Psikanalizin Uygulanışı" bölümünde göstereceğimiz gibi, psikanaliz yönteminde uygulanan hipnoz seanslarını andıran "büyülü tiyatro" bölümü Harry'nin geçmişleriyle ve düşünceleri ile yüz yüze geldiği bir bölümdür ve bunun sonucunda her şeyi baştan yaşamak gibi bir olanak sunularak, hayata uyum sağlama çabaları ileriye bırakılır.

Traktat olarak adlandırdığımız bu bölümde görüldüğü gibi, Harry'nin iç dünyasındaki bütün çelişkileri, kavramların açıklaması ile karşılaştırılarak ortaya konmaktadır. Kurt-insan kutupluluğunu taşıyan kişiliği, yaşadıklarını görememe ve anlam verememe gibi bir sonucu ortaya çıkarmaktadır. Burjuva, intihar, mizah kavramlarını Harry'den yola çıkararak, romanın diğer bölümlerinde bir tema olarak ele alınacağı sezdirilmekte, bunlar Harry'nin yaşamındaki duraklar olarak önceden belirlenmektedir. Böylelikle okur, yayımlayanın önsözü ve traktat bölümlerinde verilen bilgilerle, Harry'nin kendi notlarına dıştan bakabilmekte, çelişkileri görebilmektedir.

5. Çağ Eleştirisi

Step Kurdu romanı, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hesse'nin eserleri içerisinde çağına yönelik eleştirilerin en yoğun bir biçimde ortaya çıktığı eseridir. Çağa yönelik eleştiriler yayımlayanın önsözünde ve traktat bölümlerinde sezdirilmeye başlayarak, roman kahramanı Haller'in notlarında somutlaşır ve Haller'in ruh yapısını çözümleyen cümlelerde eritilerek verilir. Bu yüzden Haller'i tanıırken, Haller'in düşüncelerini okurken, dolaylı yoldan çağa yönelik eleştiriler de ifadesini bulur. Bunun için Step Kurdu'ndaki çağ eleştirisini ortaya koyarken, Haller'in düşüncelerini yine ona yönelerek ve onun cümlelerinden yola çıkarak ortaya koymak istiyoruz.

Haller hakkındaki bilgileri burada yeniden kısaca hatırlamakta fayda görüyoruz. Haller 50 yaşlarında, eşinden ayrılmış biridir. Eşinden ayrıldıktan

sonra şehir şehir gezen Haller, her ne kadar içinde çift kişilik taşıyan biri olarak, bir şizofren olarak görünse de entelektüel biridir ve bir gazetede köşe yazıları yazmaktadır. Çağın köşe yazarlarının karşıt kutbu olarak savaşa karşı biridir ve yeni savaşa karşı, savaşın sonuçlarına karşı yazılar yazar, bu yüzden de büyük bir tepki görür. Haller ve çağdaşları arasındaki uyuşmayan ilk nokta budur.

Haller'in ruh hastası, şizofren ve entelektüel özelliklerini taşıyan bir kahraman olarak sunulması aslında işlevseldir. Yani, deli figürü ile çağını eleştirmek Alman edebiyatında hümanist dönemden beri, zaman zaman başvurulan bir yöntemdir. Durum burada biraz da otobiyografik öğelerle kıyaslandığında biraz farklıdır. Hesse de savaş karşıtı düşüncelerinden dolayı bir dönem dışlanmıştır. Diğer taraftan Hesse'nin psikolojik tedavi görmesi, onun bu savaş karşıtı entelektüel bir kimliğe sahip olarak, hasta biri olarak görülmesi eserde Haller figürünü ortaya çıkarır ve bu kanımıza göre eserde bilinçli yapılmıştır.

Çağ eleştirisi yoğun olarak burjuva sistemine yönelik olarak ortaya çıkar. Her fırsatta burjuva düşünüş ve yaşayış biçimi eleştirilir. Daha Haller'in notlarının başında burjuva dünyası topa tutulur. Burjuva düzeni içerisinde normal geçen bir gün, Haller için yine de normal değildir ve bu düzene uyum sağlamış kişilerin, geleceği görememesi eleştirilecek bir yöndür Haller için:

"...yıkıntıya çevrilmiş ve anonim ortaklıklarca iliği emilmiş yeryüzünün ortasında insan dünyasının ve sözde kültürün kendi pey yalancı ve bayağı, tenekeden panayır parlaklıkları içinde adım başında kusturucu bir ilaç gibi yüzümüze sırttığı, yoğunlaşmış ve kendi hasta ben'i içinde çekilmezliğin tepesine itilmiş şu berbat iç boşluğu ve umutsuzluk günlerini; kim ki o cehennem günlerini tatmıştır ve kimse şimdikine benzer normal ve şöyle böyle günlerden pek memnundur; sıcak sobanın başında hoşnutluk içinde oturur; sabah gazetesini okurken bugün de yine bir savaş çıkmadığını , yeni bir diktatörlük kurulmadığını, politikada ve ekonomik yaşantıda özellikle göze batar bir pislik ortaya çıkarılmadığını hoşnutluk içinde saptar; paslanmış lirin'in tellerini ılımlı, oldukça neşeli , aşağı yukarı eğlenceli bir şükran ilahisine göre hoşnutluk içinde akort eder, bu ilahiyle dingin yumuşak, bromla biraz uyuşturulmuş memnuluk yarı tanrısının içini sıkır ve bu hoşnut iç sıkıntısı, bu pek teşekkür değer sancısızlığın havası içinde başını biteviye sallayan yarı tanrı ile saçları hafif kırışmış, kısık sesli ilahiyi okuyan yarı insan, her ikisi ikiz kardeşler gibi birbirlerine benzerler." (S. 36)

Haller, bu tür memnuluk içinde geçen bir yaşam tarzına karşıdır, buna karşı olmasının temelinde, aydın dünya görüşünün etkileri vardır. O ileride de göreceğimiz gibi, toplumun, idarecilerin göremediği savaş tehlikesinin farkında olan biridir. Mevcut düzenin insanları aynı kalıba koyarak uyuşturmasına, aynı düşünce tarzının yaygınlaşmasına karşıdır. Bu düzen ve dikte ettiği yaşam biçimi Haller'in ruh sağlığını etkileyerek onda saldırgan düşünceler uyandıracak kadar düşünceler geliştirmesine neden olur. Haller bunu şu şekilde ifade ediyor:

"Bunun üzerine içimde güçlü duygulara, coşkunluklara karşı ölçsüz bir istek; bu ayarlanmış, yüzeysel, modellere göre düzenlenmiş,

kısırlaştırılmış yaşantıya karşı bir öfke; herhangi bir şeyi, örneğin büyük bir mağazayı ya da katedrali veya doğruca kendimi yıkıp parçalamak hursı tutuşuyor... Çünkü bu hoşnutluk, bu sağlık bu rahatlık, burjuvanın bu özenli iyimserliği, bu orta durumdaki, normal ve orta değerli kimselerin pek bereketli üretilişi en içten tiksindiğim, iğrendiğim, lanetlediğim şeylerdi." (S. 37)

Bu düzen içerisinde insanların davranışları da Haller'e göre yapmacıktır ve gerçek yüzlerini yansıtmaz. Tanık olduğu cenaze töreninde, bu yapmacıklığı gören Haller, insanların, kendilerini olduklarından farklı duygular içerisinde gösterme çabalarını komik bulur:

"Ben de papazı ve öteki leş kargalarını, mezarlık görevlilerini, yüksek bir tören ve yas görünüşü vermeğe uğraştıkları işlerini yaparlarken seyrettim. Öyle iş görüyorlardı ki, salt tiyatro, şaşkınlık ve yalancılıktan ötürü aşırı derecede yoruluyor, komikleşiyorlardı." (S. 104-105)

İnsan ilişkilerinde de bu yapmacıklığı eleştiren Haller, eski bir tanıdık profesörle karşılaşmalarında kendi tavrını da bu çerçeveye koyar. Tavırlarındaki yapmacıklığı şu şekilde anlatır:

"Nazik adamın bilgin ve iyilik dolu yüzüne baktım. Sahneyi gülünç buldum doğrusu... Bu arada duraksamadan candan konuşmak ve gülümsemek için gösterdiğim çabalar, artık bunlara alışık olmayan yanaklarımı ağrıttı." (S. 108)

Bu karşılaşmada, yine içindeki çelişki ortaya çıkar: Bir tarafta onaylamadığı bir yaşam tarzı içindeki profesör ve onun evine davet edilişi, diğer tarafta ise, toplumun dışında kalan Haller'in bu çevreye duyduğu özlem ve bu topluma kabul edilme isteği, sevgi ve sıcaklık özlemi:

"Ama yine de aç bir köpek gibi bir lokmacık sıcaklığın, bir yudumluk sevginin, azıcık değer verilmenin lezzetini tattım. İstep Kurdu Harry duygulanmış olarak sırttı, kuru boğazı salyalandı, istemediği halde duyarlık belini büktü." (S. 108)

Aslında kendinin farklı oluşunu kendisi zaten belirlemektedir. Eğilimleri, entelektüel yapısı, diğer taraftan bunların sonucu, toplumun dışında kalmış olduğunu kendisi de kabul etmektedir. Bir zamanlar kendisinin de bir parçası olduğu bu toplumdan bir gecede ayrılmış, evini, evliliğini bir tarafa itmişti. Aslında bu ilk ve son değildir, daha önceden de, hem topluma ayak uydurma deneyimleri olmuş, sonra bu deneyimler bir çırpıda silinmiş, münzevi hayatına yönelmiştir. Bu deneyimler birkaç kez tekrar edilmiş ve aynı acıları yaşamıştır.

"Yaşamımın böyle her sarsılışında bir şeyler kazanmıştım sonunda, bu yadsınmazdı; biraz özgürlük, biraz us, biraz derinlik, fakat biraz da yalnızlık, biraz da anlaşılmamak, biraz da soğuk algınlığı. Burjuvalık yönünden bakıldığında böyle sarsıntıların birinden sonra ötekine her uğrayışı yaşamımın sürekli bir inişi; normalden, olması gerekenden, sağlıklıdan daima daha fazla bir uzaklaşmasıydı. Yılların akışı içinde mesleksiz, ailesiz, yurtsuz olmuştum; tüm sosyal grupların dışında bulunuyordum; yalnız, kimse tarafından

sevilmeksizin, çok kimselerce kuşkuyla bakılarak, kamunun fikirleri ve ahlakıyla sürekli ve acıklı bir anlaşmazlık içinde kalarak. Hala burjuva çevresinde yaşıyor idiysem de bu dünyanın ortasında tüm duygularım ve düşüncelerimle bir yabancıydım. Din, vatan, aile, devlet benim için değerlerini yitirmişlerdi, artık beni ilgilendirmiyorlardı. Bilimin, meslek kuruluşlarının, sanatların tafraları beni eğlendiriyordu." (S. 97-98)

Bu cümlelerde onun topluma özlemi dile gelmektedir. Ama diğer taraftan edindiği yaşam biçimi artık buna taban tabana zıttır ve artık değerler dünyası ona çok uzaktır. Bütün bu burjuva düzenine karşı nefrete rağmen, içinde yaşadığı bu düzene uyum sağlama çabaları içindeki ikilemin doruk noktasıdır. Zaman zaman düştüğü ortamlardan hoşnut olması, örneğin, küçük bir meyhanede diğer insanların arasında geçirilen vakitler, veya burjuva evlerinin, annesini hatırlatan temiz ve ferah ortamları, veya rastladığı eski bir profesör dostunun davetini istemeyerek de olsa kabul etmesi, onun bu düzene uyum sağlama girişimlerini göstermektedir. Ancak bunlar, hep içindeki çift kişiliğinin, yani uyum sağlamak isteyen ve buna karşı çıkan güçlerin çatışması sonucunda başarısız olarak sonuçlanmıştır.

Haller'in çağa yönelttiği eleştirilerin bir başka konusu ise, kültür kavramı ile ilintili olarak, günlük yaşamın bir parçası olarak müziktir. Haller, klasik müzik dinleyen, Wagner hayranı birisidir. Klasik müziğin gerçek müzik olduğunu savunan Haller, bunun radyoda çalınmasına bile katlanamaz. Ona göre radyo bir teneke kutudur ve salonlarda çalınması gereken müziğin ruhunu öldürmektedir. Haller, çağa giderek hakim olmaya başlayan ve radyo, gramofon gibi araçlarla toplumu hızla saran caz müziğine şiddetle karşıdır, bu tür müziği müzik olarak bile görmez:

"Bir caz müziği beni karşıladı. Bir an durdum. Ziyadesiyle öğrendiğim halde müziği bu türünün benim için daima gizli bir çekiciliği vardı. Caz zıddıma giden bir müzikti, fakat bugünkü akademik müziğin tümünden... bir batış müziğiymişti bu. Som imparatorun Roma'sında buna benzer bir müzik bulunmuş olmalıydı. Bach'la, Mozart'la gerçek müzikle karşılaştırılınca bir pislikti tabii bu. (s. 52-53)

Kültürün bir parçası olarak müzikte caza doğru bir kaymayı, kültürün yozlaşmasının bir belirtisi olarak görür Haller. Avrupa kültürünün çöküşünün bir göstergesidir bu:

"Onda biraz zenciden, biraz da biz Avrupalılara bütün gücü içinde ince uzun boylu, canlı ve çocuksu görünen Amerikalıdan bir şeyler vardı. Avrupa da böyle olacak mıydi? Çoktan o yola koyulmuş muydu yoksa? Bir zamanlar Avrupa'sının, bir zamanların gerçek müziğinin, eski gerçek şiirin biz yaşlı aşinaları ve bunlara saygı besleyenleri; yarın unutulup gülünerek alay edilecek olan bizler, sadece karışık sinir hastalarından oluşmuş küçük, budala bir azınlık mıydık? Bu muydu 'kültür', düşün, ruh, güzel, kutsal dediğimiz şeyler? Bu, çoktan ölmüş, ancak biz birkaç delinin hala gerçek ve canlı bildiğimiz salt bir görüntü müydü? Yoksa hiçbir zaman gerçek ve canlı değil miydi? Biz delilerin kendisi için üzüldüğümüz şey yoksa hep yalnızca bir sanrı mıydı? " (S. 54)

Bütün bu eleştirilere rağmen içindeki çelişik davranış biçimi yine ortaya çıkmakta ve iğrendiği, nefret ettiği bu müziği dinlemek, dans öğrenmek için Hermine'nin zoruyla da olsa gramafon alır. Bu, diğer taraftan hayata uyum sağlama çabalarından biridir:

Haller'in uyumsuzluğunun temelinde daha önce de belirttiğimiz gibi entelektüel yapısı yatmaktadır. Haller, bir gazetede köşe yazarlığı yapmaktadır. Toplumda oluşmakta olan yeni güçlerin farkındadır ve savaş çılgınlıklarını duyabilen bir düşünür kimliğiyle karşımızdadır. Haller köşe yazılarının birinde savaşa karşı bir tavır alır, ancak bu sert eleştirilere maruz kalmasına neden olur. Misafir olarak davet edildiği profesörün evinde, köşe yazısını okumuş olan profesör, köşe yazısının yazarının Haller olduğunu bilmeden, ondan "uşak herif" diye bahseder ve onu vatan hainliği ile suçlar(s.115). Savaşa karşı fikirlerinden dolayı dışlanan Haller'in gerek Hermine ile konuşmalarında, gerekse kendi düşüncelerini aktardığı sayfalarda geçen "Yahudileri ve komünistleri iğrenilmeğe müstahak görüyor" (s.113) veya "nasyonal sosyalist" (s.168) gibi kavramlar, eserin 1927 yılında yayınlandığını düşünürsek, Hesse'nin yaklaşan 2.Dünya Savaşını sezmiş olması esere ayrı bir önem katmaktadır. Hesse'nin çağına yabancı biri olarak görüldüğünü hatırlarsak, onun sezgilerinin ne kadar kuvvetli olduğu ve savaşı hazırlayan bu düşünceleri açıklamasıyla da ileriye görme anlamında ciddi bir uyarı olduğu görülür. Zira, eserin yayımlandığında Hitler'in iktidara gelmesine yedi yıl vardır ve savaşa ise on iki yıl vardır. Hesse, eserinde Haller figürü aracılığıyla, savaş çığırkanlığı yapan yayın organlarının halk tarafından yoğun bir şekilde ilgi görmesini de trajik sonu hazırlayan bir etmen olarak görür. Hesse, yani Haller, aydın dünya görüşüyle, her şeyden önce toplum olarak özeleştiri yapmaktan yanadır ve suçu başka toplumlara yüklemekten kaçınılması gerektiği inancındadır.

Bütün bunlarla bağlantılı olarak eserde yoğun olarak işlenen ve eleştirilere maruz kalan burjuva insanı ve yaşam tarzının suçu bu görüşlerle birleştirilmektedir: Burjuva insanı hiçbir şeyin farkında değildir, anlık rahatlıklar onu hoşnut etmeye yeter ve toplum psikolojisinin olumsuz yönünün sonucu olarak kendisine yayın araçlarıyla empoze edilen fikirleri de tartmadan kabul eder. Bu durumda, eserdeki burjuvaya eleştirinin yoğunluğu ve Haller'in toplum dışı biri olması anlaşılabilir, hatta takdir edilebilecek bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Haller bütün bunlara karşı çıkan üç-beş kişiden biridir, ama topluma ulaşmada savaş yanlısı yayınlar daha üstündür. Haller'in bu bağlamda suçladığı bir başka grup ise sanayici ve politikacılarıdır. Onlar hiçbir zaman bunları düşünmeye fırsat bulamamış ve toplumu yanlış yönlendiren kişilerin başında gelirler. Bu bağlamda Haller'in aşağıdaki cümleleri eserin çağ eleştirisi konusunda doruk noktasını oluşturur:

"Hayır", dedim, "beni öfkelen-dirmiyor, çoktandır alışığım buna. Birkaç kez fikrimi söyledim: Her ulus, hatta her tek insan içten olmayan politik 'suçluluk sorunları'yle kendini uyutacak yerde kendi kusurları, ihmalleri ve kötü alışkanlıkları yüzünden savaşta ve tüm öteki dünya sefaletlerinde ne ölçüde suçu bulduğunu kendi nefsinde araştırmalıydı; gelecek savaştan belki de korunmanın tek yolu buydu. Bunu hoş görmediler, çünkü onlar tabii ki tamamıyla suçsuzdular: İmparator, generaller, büyük endüstriciler, politikacılar, gazeteler ...

Kimsenin kendinde bulduğu kınanacak en küçük bir kusuru, kimsenin herhangi bir suçu yoktur... Denilebilir ki yeryüzünde her şey çok mükemmel durumdadır, sadece öldürülmüş bir düzine milyon insan toprak altında yatıyor.... Hemşehrilerimin üçte ikisi bu tür gazeteleri okur, her sabah ve akşam bu sesleri dinler; her gün işlenir, uyarılır, kışkırtılır, hoşnutsuz yapılır, kızdırılır. Ve hepsinin amacı, ereği yeniden savaştır, gelmekte olan savaştır ki, her halde berikinden çok daha acıklı olacaktır. Tün bunlar açık ve yalındır; her insan anlayabilir bunu bir tek saatlik düşünme sonunda aynı sonucu bulabilir. Ne ki kimse bunu istemiyor, kimse gelecek savaştan sakınmak istemiyor, eğer daha kolayını bulamazsa kimse ne kendini, ne de çocuklarını bundan sonraki milyonlar kırımından esirgemek istemiyor. Bir saat düşünmeyi, bir süre kendi içine girip dünyadaki bur karışıklıkta ve kötülükte ne ölçüde kendi payı ve suçu bulunduğunu kendi nefsinden sormayı ... Bak ki kimse istemiyor! Öyleyse bu böyle sürüp gidecek ve gelecek savaş binlerce insan tarafından her gün coşkunlukla hazırlanacaktır. Bunu bildiğimden beri kötürümleştım, karamsar oldum; artık benim için hiçbir vatan, hiçbir ülkü yok; çünkü tüm bunlar gelecek kırımı hazırlayan baylar için sadece dekorasyondur. Herhangi insanca bir şey düşünmenin, söylemenin, yazmanın bir anlamı yok, kafada iyi fikirleri kıpırdatmanın anlamı yok.... Bunu yapan iki üç insana karşılık her gün bin tane gazete, dergi, nutuk, açık ve gizli toplantı, hepsi karşıtı için uğraşılıyor ve de ona ulaşıyor!" (S. 170)

Bu cümlelerde savaş karşıtı olan, aslında davranışlarıyla kendini bilinçli olarak toplum dışı bırakan pasifist bir kişinin pasifizme karşı görüşlerinin dile getirildiği düşünülebilir. Bu da Haller'de çelişki yaratan bir başka durumdur. Haller bu durumu yine kendisi bir özeleştiri ile belirler:

"Vaktiyle kişiliğim dediğim şeyin gittikçe ilerleyen yıkılışıyla, bütün umutsuzluğuma rağmen ölümden niçin öyle tüyler ürpertecek kadar korktuğumu ben de anlamaya başlıyordum; bu iğrenç ve ayıp ölüm korkusunun benim eski, yalancı, burjuva varlığımın bir parçası olduğunu ayırt etmeğe başlıyordum. Bugüne kadarki bu Bay haller, yetenekli yazar, Mozart ve Goethe'yi bilen kişi sanatın metafiziği üzerine, deha ve trajik olay üzerine, insanlık üzerine okunmağa değer düşüncelerin yazarı; kitaplarla dopdolu odacığında yaşayan karamsar kaçınık, sürekli biçimde kendi kendini eleştiriye itildi, hiçbir alanda tutunamadı. Bu yetenekli ve ilginç Bay Haller gerçi us ve insanlık öğütlemiş, savaşın kabalığını protesto etmişti, fakat savaş sırasında meydana çıkıp da kendisini kurşuna dizdirtmemiştir - ki bu, düşünüş tarzının doğru sonucu olurdu -, fakat herhangi bir uyma şekli bulmuştu, son derece dürüst ve kibar bir uyma tabii, ne var ki yine de bir uzlaşmaydı işte. Öte yandan kudretin ve sömürünün düşmanıydı, ama bankada endüstri girişimlerine ait birçok tahvilleri vardı, ki bunların faizlerini hiçbir vicdan sızı duymadan yutuyordu. İşte durum böyleydi. Harry Haller gerçi mükemmel şekilde ülkücü, dünyayı hor gören kimse, acılı kaçınık ve öfkeli peygamber kılığına girmişti; aslında ise o bir burjuvaydı. (S. 187)

Haller'in şizofren olarak sunulan kimliği ardında, belki de bütün çağlar boyunca yaşanan aydın-toplum çatışması sonucu ortaya çıkan sanatçı ve düşünürlerin toplum dışına itilmesi, kamuoyunca dışlanmalarının somutlaşması görülebilir. Bu bağlamda yaygın iletişim araçlarıyla topluma ulaşmada zorluk çekmeyen güç sahiplerinin fikirleri daha kabul görmektedir. Bu durum Haller örneğinde, aydın kesimin pasifize edilerek, küçümsendiği, ortaya çıkan bu durum karşısında ise aydınların topluma küsmeyi çözüm yolu olarak görmeleri eleştirel olarak sunulur:

"Biz aydınlar, hepimiz gerçeği tanımadık; ona yabancı ve düşman kaldık. Bunun içindir ki Alman gerçeğimizde, tarihimizde, politikamızda, kamuoyumuzda fikrin rolü acınacak gibiydi.Bay generaller, ağır endüstriciler çok haklıydılar: Biz aydınlar hiçbir şey bilmiyorduk; bizler gereksiz, gerçeklere yabancı, sorumsuz, keskin akıllı gevezeler topluluğuyduk. Yazıklar olsun! Ustura!" (S. 195)

Sanatçı ve düşünürlerin isimlerinin tarihte yer almasına rağmen, çağın akışına etkileri olamamaları başka bir konudur. Bu da tarihin aldatmacası olarak ironik bir şekilde Hermine'nin şu cümlelerinde ifade edilir:

"Hep bugünkü gibi mi? Hep politikacılar, vurguncular, garsonlar ve zevk içinde yaşayanlar yararına olan fakat insanlar için teneffüs edilecek havası bulunmayan bir dünya mı?"

Dedim ya bilmiyorum, kimse bilmez bunu. Zaten fark etmez. Fakat ben şimdi senin gözdeni düşünüyorum dostum; ara sıra kendisinden söz ettiğin ve mektuplar okuduğun Mozart'ı. O ne durumdaydı acaba? Onun çağında dünyayı kimler yönetti, kaymağı kimler topladı, kimler egemen oldu, saygınlık gördü? Mozart mı yoksa yüzeysel, sıradan insanlar mı? Ve o nasıl öldü, gömüldü? Ve düşüncem odur ki; belki de bu hep böyleydi, hep böyle kalacaktır. Okullarda da 'dünya tarihi' dedikleri ve tüm kahramanları, dahileri, büyük eylem ve duyguları içine alan öğrenim için ezberlenmesi zorunlu şeyler, öğrenim amaçları için ve çocuklar mecburi öğrenim çağlarında şüphesiz bir şeylerle uğraşınlar diye öğretmenler tarafından uydurulmuş yutturmacalardır sadece. Bu hep böyleydi ve hep böyle olacaktır: Zaman ve dünya, parayla kudret yüzeysellere, küçüklere ait olacak; hiçbir şey ötekilere, gerçek insanlara ait olmayacak. Ölümünden başka hiçbir şey. (S. 21)

Eserde çağ eleştirisi bağlamında ortaya çıkan fikirleri şu şekilde özetleyebiliriz: Haller, bir yaşam biçimi olarak burjuva tarzı, anlık hoşnutluklarla uyuşturulan toplumun karşısında biridir. Ancak, burjuva adı verilen sınıfa bu yaşam biçimini dayatan sistemin parçası olarak işadamları ve politikacılar birinci dereceden suçlu kişilerdir. Yaklaşan savaşı göremeyen, sanatçıların sesine kulak vermeyen, kendilerine verilenle yetinen bir toplum olarak burjuva dünyası, dıştan gelen ithal değerlere de açık bir topluluktur ve başta müzik olmak üzere toplumun her türlü yaşam katmanında Amerikanlaşma olarak ortaya çıkan kültür yozlaşmasının farkına varabilecek durumda değildir.

6. Psikanalizin Uygulanışı

Buraya kadar göstermiş olduğumuz gerek Haller'i anlatan yayımcının önsözünde yer alan dıştan birin gözüyle iç dünyanın analizi, gerekse Haller'in

notlarında kendine yönelik saptamalar ve insan iç dünyasında kutupluluğu gösteren çözümler eserdeki psikolojik öğeleri göstermeye yetmektedir. Bütün bunlar edebiyat ile psikolojinin eserde nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Ancak, "büyülü tiyatro" bölümü, içerdiği grotesk sahnelerle bütün bunların ötesinde psikanalizin romana uygulanışını gösteren belki de Alman edebiyatı içerisindeki biricik eserdir. Bu bölümde, psikanalizin romanın kurgusal bir öğesi haline getirilişini göstermek istiyoruz.

Haller, Hermine vasıtasıyla, yıllardır yadsıdığı burjuva yaşayış biçimine, kişiliğinin bir yarısı onaylamasa, da eğlence dünyasına ister istemez ayak uydurmayı denemektedir. Hermine'nin tanıştırdığı Pablo isimli müzisyen maskeli balonun ardından onu "büyülü tiyatro"ya davet eder. "Büyülü tiyatro" denen yer, maskeli balonun yapıldığı salonun bir kat üstünde, yuvarlak küçük bir odadır. Pablo, Haller'e içki ve sigara ikram eder. Sigara Haller'e tadını bilmediği bir tat verir ve Haller kendinden geçtiğini hisseder. Bu da Haller'e verilen sigaranın uyuşturucu olduğunu göstermektedir ve bunun uyuşturucu olduğunu Pablo da söyler. Haller'in fiziksel olarak aldığı uyuşturucu ile, psikanalizin hipnoz yoluyla hastaları uyutarak bilinçaltına inme yöntemi burada birbirinin yerine geçmektedir. Burada hipnoz olayında olduğu gibi, uyuşturucu alan biri de o anki benliğinden sıyrılarak fiziksel dünya ile zaman ve mekanın üzerine çıkmaktadır. Tıpkı hastasını hipnoz yoluyla uyutan doktor gibi, Pablo da uyuşturucu verdiği Haller'e şunları söyler:

"Siz bu zamanı, bu dünyayı, bu gerçeği terk etmeyi ve size daha uygun bir başka gerçeğe, zamanı olmayan bir dünyaya kavuşmayı özliyorsunuz. Yapın bu işi aziz dostum, sizi buna davet ediyorum. Bu öteki dünyanın nerede gizlenmiş durduğunu, aradığının kendi ruhunuzun dünyası olduğunu biliyorsunuz elbet. Özlediğini o öteki gerçek yalnızca sizin içinizde yaşamaktır. Kendi içinizde esasen var olmayan hiçbir şeyi veremem size, kendi ruhunuzdakinden başka bir resimler salonu açamam size. Fırsattan ilk hızdan, anahtardan başka hiçbir şey veremem size. Sizin kendi dünyanızı görebilmenize yardım ediyorum, hepsi bu kadar." (S. 252)

Bu cümleler bir psikanalistin hastasına söylediği cümleleri hatırlatmaktadır. Problem iç dünyadır ve buna ancak yine hasta kendisi ulaşır, kendisi çözmesi gerekmektedir. Pablo'nun daha sonraki tutumlarında da psikiyatrist edası izlenmektedir. Haller iç dünyasına inerken, o anki benliğini, bilincini, bakış açısını bir tarafa bırakmak zorundadır, tıpkı hipnoz olayında olduğu gibi. Ancak bu yolla zaman ve mekan farkı ortadan kaldırılıp, bilinçaltında yaşadığı olumsuzlukları ve özlemlerini ket vurmadan ifade etmesi mümkündür:

"Ne var ki bu odayı bu halinizle gezmenizin bir faydası olmaz size. Kişiliğiniz olarak adlandırmağa alıştığınız şey sizi frenleyecek, gözlerinizi görmez hale getirecektir. Şüphesiz çoktan keşfettiniz ki, zamanın ortadan kaldırılması, gerçeğin kendisinden kurtuluş ve her zaman özlemenize verdiğiniz öteki isimler sözde kişiliğinizden kurtulmak isteğinden başka bir anlama taşımamaktadır. O, içinde tutuklu bulunduğunuz bir cezaevidir. Eğer siz bu halinizle tiyatroya girerseniz, o zaman her şeyi Harry'nin gözleriyle, her şeyi İstep

Kurdu'nun eski gözlüğüyle görürsünüz. Siz bu gözlükten kurtulmak ve şu pek sayın kişiliği her zaman emrinize hazır tutulmak üzere lütfen burada vestiyere bırakmak için davet edildiniz. Arkada kalan güzel dans gecesi, İstep Kurdu Üzerine İnceleme, nihayet bir de az evvel aldığımız birazcık canlandırıcı madde sizi yeterince hazırlamış olmalıdır. " (S. 254-255)

Burada da görüldüğü gibi "büyülü tiyatro"daki uyuşturucu partisi ile hipnoza hazırlanan hastanın durumuyla birebir örtüşmektedir.

Bundan sonra seans allegorik bir ayna sahnesiyle başlar. Pablo bir cep aynası çıkarır ve Haller'e tutar. Haller aynada yok edilmesi gereken, yani Pablo'nun yukarıda Haller'e vestiyere bırakması gerektiğini söylediği step kurdu'nu görür.

"İçinden karmakarışık, bulutlu, boğuşan kurt şeklinin içine aktığı Harry, çok iyi tanıdığım ve gerçekten sempatik olmayan bir resim bana yeniden baktı, ki onun yok edilmesi beni kaygılandırmazdı." (S. 255)

Daha sonra Harry'nin kendini önünde bulduğu duvar aynası içerisinde bu Harry figürü parçalanır ve yüzlerce Harry görünür:

"Pek kısa bir an için, tanıdığım ancak olağanüstü neşeli, aydınlık, güler yüzlü Harry'yi gördüm. Fakat onu ancak tanımıştım ki parçalanıp dağıldı, ondan ikinci bir figür ayrıldı, bir üçüncü, bir onuncu, bir yirminci... ve koskoca aynanın tamamı sırf Harry'lerle ya da parça-Harry'lerle, her birini ancak şimşek hızıyla geçen bir an için görüp tanıdığım sayısız Harry'lerle doldu. Bu bir sürü Harry'den birkaçı ben yaştaydılar, birkaçı daha yaşlı, birkaçı çok ihtiyar, ötekiler pek genç; delikanlı oğlan, öğrenci, haylaz, çocuktular." (S. 258)

Aynada görünen, Harry'lerin her biri hipnoz olayındaki geçmiş zamana geri dönerek, o zamanki özlem ve düşünceleri yansıtmada bir durak olarak nitelendirilebilecek olasılıklardır. Nasıl hipnoz edilmiş hasta belli bir zamana geri dönerek bilinçaltında kalmış olayları hatırlarsa, Harry de bu parçalanmış Harry'lerden birisinin rolüne girerek, özlemlerini, saplantılarını gün ışığına çıkaracaktır.

İlk ortaya çıkan sahnede genç, şık bir Harry gülerek Pablunun göğsüne sıçrar, ona sarılır ve Pablo ile uzaklaşır. (s. 258). Burada Freud'un cinsel sapma ile ilgili teorilerinden biri ifadesini bulur. Pablo ile tanıştıktan sonra, zaman zaman Pablo, Hermine'nin tanıştırdığı Maria ve Harry beraber olmaktadır ve bu beraberliklerinde afyon almaktadırlar. Bu beraberliklerinin birinde, Maria ve Pablo'nun üçlü aşk yapma isteğini geri çeviren Haller, o sarhoşluk içinde yatağa uzandığında gözlerinden openin Maria olmadığını bilir, ama sesini çıkarmaz. (s. 208-209). Aynadaki, Pablo ile giden genç Harry bu sahnenin bilinçaltından yansımasıdır.

Haller'in aynada görüp peşine takıldığı ikinci Harry onaltı-onyedi yaşlarındadır ve Hallerin sonradan gireceği üzerinde "Tüm kızlar senindir" yazılı kapıdan geçerek kaybolur. Haller, tiyatrodaki yalnız kaldığını hisseder ve önünde duran, her birinin üzerinde yazılı levhalar olan kapıları incelemeye başlar. İlgisini çeken ilk kapı "Eğlenceli ava! Otomobil avı" yazan kapıdır ve Haller bu kapıdan içeri girer.

Kapının ardında kendini karmaşa dolu bir dünyada bulur. Bu dünyada arabalar hızla gitmekte ve yayalara çarpıp ezilmektedir. Bazı çatılardan da arabalara ateş açılmakta, arabalar parçalanmaya çalışılmaktadır. Yani bu "makinelere insanlar arasındaki" bir savaştır. Bu sahnede yine çağ eleştirisi ortaya çıkmakta, makineleşen dünyaya Hesse'nin tepkisi şiddete dönüşerek ortaya çıkmaktadır. Hesse, makineleşmenin bir sonucu olarak, doğanın yok olmasına, insanların da makineleşme yüzünden köle durumuna düşmesini, ve bunun sonucu ortaya çıkan zenginleri eleştirmektedir.

Duvarlarda asılı hırçın, son derece kışkırtıcı afişler meşaleler gibi yanan kocaman harfli yazılarla ulusu, makinelere karşı nihayet insanların safında uğraşıya katılmaya; makine yardımıyla başkalarının iliğini emen kalın enseli, şık giyimli, güzel kokulu zenginleri kocaman, öksüren, pis pis homurdanan, iblisçe gıcırdayan otomobilleriyle birlikte nihayet öldürmeğe; yeniden otlar büyüsün, tozlu çimento dünyasından yeniden orman, çayır, yeşil kır, dere, sazlık gibi şeyler olabilsin diye nihayet fabrikaları ateşe vermeğe, kirletilen yeryüzünü biraz temizlemeğe ve nüfusunu azaltmaya çağırıyordu. (S. 260)

Haller, "kaybolan cenneti" yeniden yaratma uğruna verilen bu savaşta, makinelere karşı verilen savaşta yerini severek alır. Bu savaş ortamında uğruna savaştığı değerlerin dışında, insanın için hep varolan, "yıkma ve öldürme zevkini" de (s. 261) tatmin eder.

Bu sahnelerde Luther de eleştirilerden payını alır. Haller savaşın ortasında rastladığı çocukluk arkadaşına, fabrikatörlerden yana olup olmadığını sorar. Arkadaşı Gustav'ın cevabı şu şekildedir:

"...Ben teologum, benim atam Luther o zaman köylülere karşı prenlere ve zenginlere yardım etti, işte şimdi biz onu az buçuk düzeltmek istiyoruz. Ne de kötü araba ya, inşallah birkaç kilometre daha dayanır." (S. 262)

Makinelere, arabalara karşı verilen savaşta, bir yerlere gitmek için arabaya binmek zorundan kalınmış olmak, ironik olarak artık çevresini saran ve yaşamının bir parçası olan makinelerden kendini tamamen soyutlayarak, yadsıyarak yaşamayacağı gösterilmektedir. Bu sahne, Harry'nin bilinçaltında tuttuğu makineleşmeye karşı tepkisinin yıkıcı ve şiddet içeren yanlarıyla ortaya çıkmasını simgelemektedir.

Harry daha sonra kendini yine, yuvarlak salonda bulur. Gözünün önünden ışık gibi, kapı üzerindeki tabelalar geçmektedir. Burada ilginç olan, kapı üzerindeki levhalarda yazılı olanlar, Harry'nin hayatında problem olarak ortaya çıkan yaşantıların başlıkları olmasıdır:

"Mutabor
istenilen hayvan ve bitki biçimine dönüşüm

Kamasutram
Hint Sevi Sanatı Dersleri
Yeni başlayanlar için kurs: Sevi alıştırmalarının 42 çeşit metodu
Çok Zevkli İntihar!
Gülmekten katılırsın

Tinselleşmek istiyor musunuz?

Doğunun Bilgeliği

...

Batının Çöküşü

İndirimli fiyatlar. Hala ilerisine geçilmemiş

..."

Bütün bu başlıklar, bizim yukarıda bahsettiğimiz, uyuşturucu sembolü altında, yapılan psikanaliz terapisi savımızı güçlendirmektedir.

Harry'nin girdiği ikinci kapı "Kişiliğin Oluşturulması Hakkında Dersler, Başarı garantilidir" başlığını taşır. Harry girdiği bu odada gördüğü kişiyi önce Pablo'ya benzetir, ancak Pablo değildir. Rastladığı kişi kendini şöyle tanıtır:

"Ben kimse değilim ... Burada bizim adlarımız yoktur, kişi değiliz bizler burada. Ben bir satranç oyuncusuyum" (S. 276-277)

Bu aslında, Harry'nin önceleri kendini Kurt ve insan olarak gördüğü, daha sonra ise kendinin de diğer insanlar gibi, yalnızca iki kişilik değil de binlerce kişilik taşıdığını kabul ettiği düşüncelerine bir göndermedir. Rastladığı bu kişi ona satranç oyunu gösterir. Yalnız bu satranç oyunu, Harry'nin aynada gördüğü binlerce Harry figürleriyle oynanmakta, her biri ile başka bir yaşam, başka bir dünya kurulabilmektedir. Harry'nin kişiliğinin her yönünü onaylayıp, kabul etmesi yönünde bir derstir bu ve kişiye güven kazandıran, kendine saygısını artıran derstir. Bunu satranç oyuncusu şu şekilde açıklar:

"İnsanın sürekli bir birlik olduğu hakkındaki yanlış ve mutsuzluğa yol açan anlayış sizce bilinmektedir. Siz insanın bir yığın ruhtan, pek çok ben'den oluştuğunu da bilmektesiniz. Kişinin görünürdeki birliğinin şu çok sayıdaki figürlere bölünmesi delilik sayılır; bilim buna şizofreni adını uydurmuştur. ... O yanlış sonucu, iyileşmez derecede deli olan birçok insanlar 'normal', hatta sosyal yönden yüksek değerli kabul edilmekte, tersine dahi olan kimileri de kaçık sayılmaktadırlar. Bu nedenle biz bilimin eksik ruh öğretisini, oluşturma sanatı dediğimiz kavramla tamamlıyoruz. Kendi ben'inin parçalanıp dağılıp yaşamış olan bir kimseye biz parçaları her vakit istediği düzende yeni olarak birleştirebileceğini ve bu yolla yaşam oyununun hadsiz hesapsız çeşitliliğini elde edebileceğini gösteriyoruz. Yazıncının bir avuç figürden bir tiyatro oyunu yaratması gibi biz de parçalanmış ben'imizin figürlerinden durmaksızın yeni oyunları ve gerginlikleri, bitmez tükenmez yeni durumları olan yeni gruplar kuruyoruz. Bakın!" (S. 276-277)

Bütün bu cümleler, insanın kendi benliğini kabul ederek, kendine değer vererek uyuma ulaşabileceğini göstermektedir. Yani, Harry de kendini olduğu gibi kabul etmiş olsaydı, bu kişiliklerin hepsine anlam verebilmiş olsaydı çoğu çelişkiyi olduğu gibi kabul edip, bunalım içine düşmemiş olabileceği sezdirilmektedir:

"Yaşama sanattır bu. ... Siz kendiniz ileride yaşamınızın oyununu istediğiniz gibi daha şekillendirebilir, canlandırabilir, karışık hale sokabilir ve zenginleştirebilirsiniz, sizin elinizdedir bu. Daha yüksek bir

anlamda delilik nasıl tüm bilgeliğin başlangıcıysa şizofreni de tüm sanatın, tüm imgeleme gücünün başlangıcıdır." (S. 278-279)

Bu cümlelerde yine Freud'un sanatçı kavramının bir yansımaları görmekteyiz.

"İstep Kurdu'nun Eğitilmesi Mucizesi" yazılı kapının ardında ise, Harry, Kurd'un insana, insanın kurda nasıl dönüşebileceğini görür. Daha sonra gördüğü kapı ise "Tüm kızlar senindir" levhasının yazılı olduğu kapıdır. Bu kapıdan giren Harry'nin kendini bulduğu ortam, gençlik dönemindeki bir yaşantısının ortasıdır. O gençlik dönemindeki sahne tekrar yaşanmaktadır. Gençliğinde kendini kitaplara veren, sanatçı olma hayalleri kuran Harry, gerçek dünyada bazı şeyleri ihmal etmiştir:

"Ben hemen hemen hepsini boşlamış, hepsinden kaçmış, hepsini görmezlikten gelmiş, çarçabuk unutmuştum, ama hepsi burada saklanıp korunmuştu, eksiksizdi, yüzlerceydi. Şimdi de ben onları görüyorum, kendimi onlara veriyorum, onlara kollarımı açık tutuyorum, onların pembe ışık yayan yer altı dünyasına gömülüydüm. Pablo'nun bir gün bana önermiş olduğu o sapıklık da ve daha önceki, o zamanlar ne olduklarını bile doğru dürüst anlamadığım ötekileri; üçlü, dörtlü atak oyunlar da geri döndü, gülümseyerek beni halkalarına aldı, sözle anlatılmaz çok şeyler oldu, çok oyunlar oynandı." (S. 292)

Gençlik döneminde ihmal ettiği en önemli yön sevgi ve cinsellik. Tepede otururken, önünden Rosa'nın önünden geçip gitmesine izin vermesiyle başlayan saplantı ve korkular yaşamına hakim olmuştu. Ancak, bu odada şimdi hepsi yeniden yaşanacak ve düzeltilecektir.

"Vaktiyle sadece hayalimde yaşamış olan istekler, düşler ve olanaklar şimdi gerçekleşiyor, şimdi onları yaşıyordum. Ah, siz tüm güzel çiçekler, ıda ve Lore, vaktiyle bir yaz boyu, bir ay boyu bir gün boyu sevdiğim tüm sizler! ... Şimdiye değin sevmiş olduğum bütün kızlar artık benimdi, her biri bana tek başına verebileceği şeyi veriyordu sadece, ben de her birine benden almayı beklediği şeyi verebiliyordum yalnızca. Çok sevinin, çok mutluluğun, çok şehvetin ve de çok şaşkınlık ve acının tadına baktım, yaşamımın kaçırılmış tüm seveleri, el değmemiş nazlı çiçekler; parlak, alevli çiçekler; belirsiz, çabuk solan çiçekler, alev alev yanan şehvet, ateşli düşler, kor gibi yanan melankoli, bu düş saatında benim bahçemde büyülü biçimde açılıp geliyordu." (S. 290-291)

Bu sözlerden, sadece yaşanmamış duyguların, romanda gösterildiği gibi ister uyuşturucu yoluyla, isterse de bizim söylediğimiz gibi, hipnoz yoluyla çocukluk dönemine dönerek yeniden yaşanıp düzeltilmesinin psikanalizin tedavi yöntemiyle örtüştüğü anlaşılmaktadır.

"İnsan Sevi Yoluyla Nasıl Öldürür" yazılı kapı ise romanın doruk noktalarından biridir. Harry, Hermine ile tanıştıktan sonra, Hermine bir gün gelip kendisini öldürmesini isteyeceğini ve bunu da Harry'nin yapması gerektiğini söylemiştir. Roman içerisinde fiziksel olarak bir Hermine isminde kahraman olsa da, aslında bu Harry'nin, dolaylı yoldan Haller'in kendisidir. Harry, daha ilk

karşılaşmalarında Hermine'yi kendisinin diğer yarısı olarak niteler. Kutupluluk ilkesi bir kez daha burada karşımıza çıkar. Hermine hem onu tamamlayan, hem de karşı kutbu olan biridir. Bir sahnede ise, Hermine'de kendini görür Harry. Hermine'nin gerçek olup olmadığı aslında tartışılabilir. Profesörün evinden kaçarak, intihara giden Harry'i anlayarak, ona yol gösteren Hermine, Harry'nin bir parçası, sığınağıdır. Bunu Harry'nin kendi içerisinde yarattığı da muhtemeldir. Bu açıdan bakıldığında, Hermine'yi bu odalardan birinde, Pablo'nun kollarında görüp, onu öldürmesi, kendi benliğinden bazı durumları silmesi anlamına gelmektedir.

Son sahnede Mozart çıkar Harry'nin karşısına. Mozart ve Goethe ölümsüzleri, kültür dünyasının en üst noktasını temsil etmektedir Harry için. Harry'nin içinde çarpışan iki kutup aslında bu ölümsüzler dünyası ile Harry'nin yaşadığı dönem olan, her şeyin sıradanlaştığı, Amerikanlaştığı dünyadır. Harry her iki dünyaya da ulaşamamış olarak geldiği büyüdü tiyatrodaki, yine bu çelişki içerisinde ve aşama kaydedememiştir. Klasik eserlerin, konser salonları yerine radyodan yayınlanmasına bile katlanamayan Harry'de eksik olan şey Mozart'ın da belirttiği gibi 'mizah'tır. Harry hiçbir zaman buna sahip olamamış, dünyayı bu gözle görememiştir. Mozart'ın klasik müziğin radyoda çalınmasını kabul etmesi Harry için bir yıkımdır. Mozart, radyoda çalınan klasik müzik ile yaşam arasında bağlantı kurar:

"Tanrısal olanla insanoğluna özgü olan arasındaki temel savaşta dinleyip seziyorsunuz. Tastamam böyle azizim, nasıl radyo dünyanın en nefis müziğini on dakika boyunca seçim yapmaksızın en olmayacak yerlere, burjuva salonlarıyla çatı katı odalarına; gevezelik eden, yemek yiyen, esneyen, uyuyan aboneleri arasına fırlatıp atıyorsa; nasıl bu müziğin duygusal güzelliğini alıyor, onu bozuyor, cızırdatıyor, baygınlaştırıyor, ama yine de onun ruhunu büsbütün öldüremiyorsa; hayat da , sözde gerçek de dünyanın en mükemmel oyunlarını tastamam aynı biçimde etrafa saçıyor; Tüm yaşam böyledir küçüğüm, biz de onu öylece bırakmak zorundayız, ve eğer bizler eşek değilsek güleriz buna." (S. 308)

Günlük yaşamdaki insanın ideallerine uymayan durumların, saplantı haline getirilerek hastalıklı davranışlara dönüşmesi, bu cümlelerde ve sonraki gelen cümlelerde aşılması gereken durumlar olarak gösterilir. Bu durumun, mizah yoluyla veya görmezden gelinerek aşılması gerekecektir. Aslında bu bir kaçıştır ve Harry'nin ideallerini düşünürsek kesin çözüm olarak görünmemekte ve bir tür konformist davranış biçimi önerilmektedir. Çağa öyle ya da böyle uyum sağlamanın kaçınılmaz zorunluluğu gösterilmektedir. Bunların sonucu olarak Harry'nin yaşam tarzı ve çabaları anlamsızlaştırılarak bir deli saçması olarak alaya alınır.

"Radyoyu veya yaşamı eleştirmek sizin gibi insanlara düşmez asla. Daha iyisi dinlemeyi öğrenin önce! Ciddiye alınmaya değer şeyleri ciddiye almayı öğrenin ve üst tarafına gülün! Yoksa siz kendiniz bunu daha iyi, daha mükemmel, daha akıllıca, daha hoş mu yaptınız? Hayır hayır Mösyö Harry, siz bunu yapmadınız, siz kendi yaşamınızdan iğrenç bir hastalık hikayesi, yeteneğinizden bir yıkım meydana getirdiniz." (S. 308)

Haller, yaşamı başaramamış bir kişi olarak girdiği büyü tiyatrodan, figürler oyununu da başaramayan ve oyunu yeniden oynamak zorunda kalacak biri olarak çıkar. Bütün bunlar, eserin başında yayımcının belirttiği gibi, onun intihar ile yaşam arasındaki gidip gelmelerinde sonuç olarak intiharı seçmediğini göstermektedir. Ayrıca ortaya çıkan bir başka nokta ise, hayata bağlanmak, çelişkilerden uzak bir yaşam için, mizah yoluyla hayata yukarıdan bakmak bir çözüm olarak sunulmuştur.

Sonuç olarak "büyü tiyatro" bölümünde yukarıda örneklerle gösterdiğimiz psikanaliz yönteminin eserde bir biçim ögesi olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Roman kahramanının görünüşte uyuşturucu olarak, ama psikanaliz yönteminde olduğu gibi, bilinçaltındakilerin gün ışığına çıkarılması Hesse'ye grotesk olarak adlandırabileceğimiz sahnelerle çağ eleştirisi konusunda büyük olanaklar sunmuş görünmektedir.

Sonuç

Hesse'nin burada ele aldığımız "Step Kurdu" başlıklı eseri, her şeyden önce kurgu bakımından dikkat çekici bir eser olarak göze çarpmaktadır. Yukarıda gösterdiğimiz gibi, eserin bölümleri, bu bölümlerdeki anlatıcıların değişmesi, anlatım tutumu ve konunun her bölümde farklı olması bazı işlevleri yerine getirmektedir. Yayımlayanın önsözü bölümünde anlatıcı, Harry Haller'in oda kiraladığı kişinin yeğenidir ve Haller'in geride bıraktığı notlardan yola çıkarak bize Haller hakkında bilgiler vermektedir. Ancak bu bilgiler, sadece Haller'in notlarında kendi üzerinde yaptığı belirlemelerle sınırlı kalmaz. Yayımcı Haller hakkındaki açıklamalarına kendi izlenimlerini de ekler. Bu bölüm okuyucuyu Haller'in kişiliğine ve yaşam tarzına, onun çevre ile ilişkilerine okuyucuyu hazırlayan bir bölümdür. Daha sonraki Haller'in notları bölümü ve bu notlar içerisindeki traktat olarak nitelendirdiğimiz bölüm, önsözde vurgulanan temaların geliştirilmiş biçimidir. Bu bölümde, bilimsel açıklamalar getirilerek Haller'in iç dünyası ortaya konur. Burjuva, intihar, mizah gibi kavramlar Haller'in iç dünyası ile ilintilendirilerek açıklanır. Haller'in kendi notlarında ise, yayımlayıcının önsözünde ve traktat olarak adlandırdığımız inceleme bölümünde değinilen noktaların Haller'in yaşamında yansımalarından ibarettir. Haller'in notları günlükten farklıdır ve başından geçenleri ve düşüncelerini tarih vermeden, deneme tarzı notlar oluşturmaktadır.

Eserde belirgin olarak göze çarpan iki ana konu vardır: Çağ eleştirisi ve psikanalizin esere etkisi. Hesse, çağdaşlarının kendisine yönelttiği eleştirileri yalanlarcasına çağa ve çağın sorunlarına hiç de yabancı olmadığını bu eseriyle gösterir. Bir şizofren olarak ortaya koyduğu eserin kahramanı Haller'in bu rahatsızlığı topluma uyum sağlayamamaktan kaynaklanmakta, bunun temelinde ise Haller'in aydın dünya görüşü yatmaktadır. Savaştan yeni çıkmış bir toplumun, yaklaşan yeni savaşı fark edememesi ve toplumu savaşa karşı uyaran birinin ruh hastası olarak gösterilmesi toplum psikolojisinin olumsuz yanını göstermektedir. Haller bir şizofren olsa da, yaklaşan savaşı sezen ve bu düşüncelerini gazete köşelerinde açıklayan biri olarak aydın görevini getirmektedir. Duruma bir de Hesse açısından bakarsak, Hitler'in daha iktidara gelmeden yayınladığı bu eserinde Hesse sanki nasyonal sosyalist iktidara karşı uyarmakta, iktidarın bir sonraki aşaması olan savaşı haber vermektedir. Eserde Haller'in savaş karşıtı makalesi sonucu gördüğü olumsuz tepki, onun eleştirilerini

topluma yönelmesine neden olur. Burjuva olarak adlandırdığı bu toplum anlık mutluluklarla yetinen bir topluluk olarak geleceği sezmekten uzaktır ve birkaç aydının uyarılarına duyarsız kalmaktadır. Bu yüzden burjuva toplumu ile, sistemin kendisi ve yok olan değerlerin yerine getirilen ithal değerler de bu eserde eleştiriden paylarını düşeni alırlar.

Burada değinmek istediğimiz bir nokta da, eserin neredeyse otobiyografik öğelerle birebir örtüşüyor olmasıdır. Her ne kadar bu çalışmamızdaki amacımız otobiyografik öğeleri göstermek olmasa da sonuç açısından bazı noktaları değinmek yerinde olacaktır. Eserde yüzeysel olarak en göze batan otobiyografik öğeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- *Eser kahramanın isim ve soyadı da Hermann Hesse'inki gibi H harfiyle başlar: Harry Haller. Haller'in daha sonra karşılaştığı ve benim diğer yarım dediği bayanın ismi de Hermine'dir.*
- *Hesse gibi Haller de kitap dünyasına gömülmüş biridir ve savaş karşıtı yayınladığı bir makale dolayısıyla her ikisi de toplumun bazı kesimlerinden tepki toplayan kişilerdir.*
- *Haller de bir bunalım içindedir ve Hesse gibi intiharı en son çözüm olarak her zaman için bir olasılık olarak bir kenarda tutar.*
- *Haller de Hesse gibi romatizma ağrıları çeker ve bunun için uyuşturucu ilaç kullanırlar.*
- *Haller de elli yaşına yaklaşan biridir. Hesse de eseri yazdığı zaman elli yaşlarındadır.*
- *Hesse gibi Haller de eşinden ayrılmış biridir.*

Bütün bu ortak noktalar göz önünde tutulduğunda neredeyse Hesse'nin bu eserinde kendisini ifade ettiği gibi bir görüş ortaya çıkmaktadır.

Kanımızca eser için söylenmesi gereken bir başka önemli nokta ise, Hesse'nin görmüş olduğu tedavi sırasında yakınlığı psikanaliz yöntemini eserde romanın yapısına etki eden bir öğe olarak ön plana çıkarmasıdır. Haller'in iç dünyasını ortaya koymada faydalanılan çözümler, ve psikanalizin eserde uygulanmasını gösterdiğimiz bölümde de belirttiğimiz ele aldığımız sahneler bu savımızı kuvvetlendirmektedir. Her biri psikanaliz tedavisinde uygulanan hipnoz olayını anımsatan bu sahneler de bunun kanıtıdır.

Eserde göze çarpan bir başka konu ise eserin kurgusunda göstermiş olduğu özelliktir. Kurmaca bir önsözle başlayan eser, bilimsel inceleme niteliğindeki bir bölümle birlikte, zaten kendisi kurmaca olan roman içerisinde, çoğu eser kahramanı Haller'in başından geçip geçmediği tartışmalı olan gerçek ile halüsinasyon arası olaylara yer vermesidir. Bölümler arasında organik bir bağ kurularak, Haller'in çağına ve burjuva dünyasına bakışı, Haller'in bu konuyla bağlantılı olarak iç dünyasının analizi, intihar ve mizah gibi konular leitmotiv olarak işlenmiştir. Haller'in notlarının gerçek ile yanılsama arası bir konuma getiren durum ise, Haller'in gerek yayımlayanın önsözünde, gerekse traktat bölümünde ve Haller'in notları bölümünde ortaya çıkan davranış biçimlerinde ısrarla Haller'in hasta bir olduğunun ön plana çıkarılmasıdır. Haller'in duvarda yanıp sönen ve kendisine mesajlar veren ışıklar görmesi, gece birdenbire ortaya çıkıp kaybolan bir adamdan bir şeyler almak istemesi ve büyülü tiyatrodaki kapıların ardında olup bitenlerle, gerçek ile gerçek olmayanlar arasındaki sınır yok edilmekte, sanki bütün bunların bir ruh hastasının görmüş olduğu

halüsinasyonlar olduğu kanısı uyandırılmak istenmektedir. Haller'in satıcıdan aldığı kitapçıkta kendi kişiliğini ortaya koyan bir inceleme bulması, aslında böyle bir satın alma olayının olmadığını ve bu inceleme bölümünü de Haller'in kendisinin yazdığı kanısı uyandırılmaktadır. Diğer taraftan bütün roman boyunca gerçek olabileceği düşünülebilecek tek olay olan profesörün davetinin ardından, bir bara sığınmış ve burada kendisinin diğer yarısı olarak adlandırdığı Hermine isimle bayanla tanışması da tamamen hayali olup, Haller'i intihardan alıkoyan kendi iç savunmasının bir ürünüdür. Zaten Hermine'yi ileride, Hermine'nin de kendi isteği doğrultusunda zamanı gelince öldürmesi, bir hayal kahramanının öldürülmesini çağrıştırmaktadır. Büyülü tiyatro bölümündeki diğer sahneler ise yazarın psikanaliz bilgisi aracılığıyla yaratılan sahnelerdir. Bütün bunlar kendisi de bir hayal ürünü olan roman içerisinde roman kahramanının hayal ürünlerine yansır. Hesse, bunu eserde yine kendisi ifade etmektedir:

"Haller'in notlarında anlatılan olayların gerçeklik derecesini incelemek benim için olanaksızdı. Şüphem yok ki, büyük bir kısmı hayal ürünüdür; ama isteyerek yapılan uydurmalar anlamında değil, daha çok içte yaşanmış ruhsal olguları görünür olaylar kılığında canlandıran bir üslup denemesi anlamında. Haller'in hayal ürünlerindeki kısmen pek uydurma olaylar belki de onun buradaki oturmasının son zamanlarıyla ilgilidir. Ve bunlara bir kısım gerçek ve yaşanmış yüzeysel olayların da temel teşkil ettiğinden şüphe etmiyorum." (Step Kurdu, S. 29)

Bu açıklama ve otobiyografik öğeleri birleştirdiğimiz zaman ortaya ilginç bir sonuç çıkmaktadır: Hesse'nin bunalım döneminde yazdığı şiirleri nesir hale getirerek geliştirdiği bu eser, işlev olarak Goethe'nin "Genç Werther'in Acıları" eserini andırır. Goethe, Werther'i yazarak intihardan kurtulmuştur. Hesse de Step Kurdu'nu yazarak kendisini ifade etmiştir. Gördüğü tedavi sırasında yaklaştığı psikanaliz yöntemini romanın kurgu ögesi olarak roman içerisine sistemli olarak yerleştirmiştir. Sonuçta, Hesse'nin bu eseri, kendisine yöneltilen eleştirilere verdiği bir cevap niteliği taşımaktadır. Hesse, bu eseriyle çağına yabancı olmadığını göstererek, toplum olarak kendilerini bekleyen kültür yozlaşması ve yaklaşan savaş tehlikesini sezdiiren bir eser ortaya koymakla aydın görevini yerine getirmektedir.

Kaynakça

Birincil Kaynaklar:

HESSE, Hermann. (1973), **Step Kurdu**, (Çev: Hikmet Gökten), İstanbul: Yankı Yayınları.

İkincil Kaynaklar:

AYTAÇ, Gürsel. (1983), **Çağdaş Alman Edebiyatı**, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay.

BERG, j, Böhme H. u. a. (1981), **Sozialgeschichte der deutschen Literatur von 1918 bis zur Gegenwart**, Frankfurt/m.:Fischer Verlag,

BEST, F. Otto.(1973), **Handbuch literarischer Fachbegriffe**, Frankfurt/m.: Fischer Handbücher,

BÖLL, H. (1984), **Denemeler**, (Çev: Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınevi.

LEIBFRIED, E.(1972), **Kritische Wissenschaft vom Text**, Stuttgart: J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung,

- MIDDELL, Eike. (1982), **Hermann Hesse, Die Bilderwelt seines Lebens**, Frankfurt/M: Röderber-Verlag,.
- PROBST, Rudolf. (1972), **Im Zickzack zwischen Trieb und Geist..." Zur Entstehungsgeschichte von Hermann Hesses Steppenwolf-Roman**. Suhrkamp, Frankfurt/M,
- ZELLER, B. (1977), **Hermann Hesse**, (Çev: Kamuran Şipal), İstanbul: Afa Yay.

Almanca Alıntılarının Orijinalleri

7. "In der das Werk charakterisierenden Ausgrenzung aller industriellen und rationalisierten Vergesellschaftungsformen, worin auch einige antikapitalistische Motive eingehen, ist der strategische Versuch zu erkennen, Vergesellschaftung als Moment menschlichen Lebens überhaupt abzuwehren und statt dessen eine letztlich gesellschaftslose Individualkultur zu behaupten, welche dem Subjekt ein 'Selbstsein' als Negation von soziohistorischer Bestimmtheit zu ermöglichen scheint."
13. "Was damals Theologie war, ist für uns Heutige mehr Psychologie, aber die Wahrheiten sind immer dieselben."
16. "Sie (die Psychoanalyse erkennt auch in der Übung der Kunst eine Tätigkeit, welche die Beschwichtigung unerledigter Wünsche beabsichtigt."
17. " Sie hatten mich zu Abend geladen, (...)
und dann hingen bei diesen Leuten
Solch dumme Bilder an der Wand,
Ein Goethe und mancher andre Kunstgegenstand,
Schliesslich spielte auch noch jemand Klavier
Mit kraeftiger, doch ahnungsloser Hand,
Und kurz, ich hielt es nicht mehr aus
In dem leider so achtbaren Haus.
Ich sagte der Hausfrau irgendeine Schnödigkeit, (...)
Traurig bin ih davongezogen, um irgendwo ein kleines Maedchen zu kaufen,
Das nicht klavier spielt und sich nicht für Kunst interessiert (...)
18. "vor einer sehr unerfreulichen
Arbeit, denn seit bald drei Jahren fand ich
Aus meiner menschlichen und geistigen Vereinsamung
Und Erkankung keinen anderen Ausweg, als
Indem ich diesen Zustand selber zum Gegenstand
Meiner Darstellung machte."